

**GAZETE KARİKATÜRLERİNDE HEGEMONYA VE RIZA ÜRETİMİ:
SALİH MEMECAN KARİKATÜRLERİ***
Emre DAŞAR***Özet**

Karikatürün doğasında protest bir eğilimin yattığı yönünde yaygın bir kanı bulunsa da, siyasi iktidarların kitleler üzerinde tahakküm oluştururken ve kitleleri kendi eylemlerine rıza göstermeye ikna ederken başvurdukları yollardan birisi de gazetelerin ilk ya da iç sayfalarında yayımlanan karikatürler üzerinden kamuoyu oluşturmalarıdır. Gazete ve dergilerin haber metinleriyle, fotoğrafla; televizyonların görüntüyle, sesle; internetin yazılı ve görsel tüm mesaj aktarma olanaklarıyla ama muhakkak dili kullanarak oluşturduğu söylemi karikatürler dilin cisimleşmiş görüntüsüyle yaratmaktadır. Zihinde yaratılmak istenen algı, karikatüre yüklenmiş simge, sembol ve mitlerle başarılmaktadır. Karikatür, dar bir alanda çizginin gücüyle yoğun bir anlam üretme aracıdır. Okur-yazar olmayan okuyucunun/izleyicinin bile tüketebildiği bir medya ürünüdür. Geniş kitleler tarafından günlük gazetelerde takip edilebildiği gibi, rüşünü ispat etmiş bir tür olarak kimi gazete ve dergilerin içeriğini tek başına oluşturabilmektedir. Kitle iletişim araçlarının geniş kitlelere ulaşmayı olanaklı kılan doğası, bu araçlardaki medya ürünlerinin siyasi iktidarlar tarafından yönlendirilmesini de beraberinde getirmiştir. Medya, siyasi iktidarlara yönelik bir eleştiri aracı olduğu kadar aynı zamanda iktidarlar için bir rıza üretim aracı olarak da iş görmektedir. Bu çalışmada, Sabah gazetesinin ilk sayfasında yer alan "Bizimcity" adlı köşesinde gündeme ilişkin konuları çizgileriyle yorumlayan Karikatürist Salih Memecan'ın 60. hükümet dönemindeki karikatürleri incelenmiştir. Memecan'ın "2010 Anayasa Değişikliği Referandumu", "Ergenekon Davası", "Türban Sorunu" olarak belirlenen üç konuya ilişkin karikatürleri üzerinden, göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılarak iktidar hegemonyasının inşası ve bu hegemonyaya gösterilecek toplumsal rızayı üretme gayreti okunmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İktidar, Hegemonya, Rıza, Karikatür, Salih Memecan.

**HEGEMONY AND ASSENT PRODUCTION IN NEWSPAPER CARTOONS:
SALİH MEMECAN CARTOONS****Abstract**

Although the widespread opinion is that there is a tendency to protest inherent in the cartoon, one of the ways that political powers resort to when creating domination over the masses and convincing the masses to consent to their actions is to create public opinion through cartoons published on the first or internal pages of newspapers. Cartoons create the discourse created by newspapers and magazines with news texts, photography; televisions with images, sound; the Internet with all the possibilities of transmitting messages written and visual, but certainly using language with the embodied image of the language. The perception that wants to be created in the mind is achieved by symbols, symbols and myths loaded into the cartoon. Caricature is a means of generating intense meaning through the power of the line in a narrow space. It is a media product that even the illiterate reader/viewer can consume. As a type that has proven its worth, it can create the content of some newspapers and magazines alone, as it can be followed by a wide audience in daily newspapers. The nature of mass media, which makes it possible to reach a wide audience, has also led to the fact that the media products in these tools are directed by political authorities. The media acts as a tool of criticism of political authorities, as well as a means of production of consent for the authorities. In this study, the 60th Anniversary of the cartoonist Salih Memecan, who commented on the issues related to the agenda with his lines in his column "Bizimcity", which appeared on the first page of the Sabah newspaper, was published. his cartoons from the government period have been studied. Memecan's cartoons about the three issues identified as "2010 Constitutional Amendment Referendum", "Ergenekon Case", "Turban Problem", the construction of hegemony of power using semiotic analysis method and the effort to generate social consent to be shown to this hegemony have been tried to be read.

Key Words: Power, Hegemony, Assent, Cartoon, Salih Memecan.

* Bu makale, yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, ORCID: 0000-0002-6483-814X, emre.dasar@amasya.edu.tr

1. Giriş

Batı'nın etkisinde başlayarak kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanmasıyla birlikte kendine Türkiye medyası içerisinde önemli bir yer açan karikatür, Tanzimat dönemini takip eden yıllarda eleştiren ve güldüren bir sanat türü olarak yazılı medyanın seyrinde ilerlemiştir. Başlangıçta gazete ve dergilerde haberleri destekleyici bir unsur olarak boy gösterse de, karikatür konusunda uzman sanatçıların yetişmesi, yalnızca karikatüre ayrılmış çok sayıda gazete ve derginin yayımlanması, karikatür sanatçılarının imza değerinde isimlerle tanınmaya başlaması Cumhuriyet dönemine denk düşmektedir.

1831'de İstanbul'da yayımlanan ilk gazete olan Takvim-i Vakayi'de resim ve karikatür yoktur; ancak 1867'de İstanbul gazetesinde ilk karikatür yayımlanır. Minyatür sanatındaki figürler, Hacivat-Karagöz tasvirleri ve Mehmet Siyah Kalem'in çizimleri Osmanlı Devleti döneminde karikatüre kaynaklık eden çalışmalar olarak değerlendirilebilir (Özer, 2007: 1).

İlk Türk mizah dergisinin 1870'te Rum kökenli Teodor Kasap tarafından yayımlanan *Diyojen* olduğu söylene de mizah yayımının geçmişinin bu tarihten daha önce başlatılması gerekir. 1868 yılında politik düşünce gazetesi olarak yayımlanan *Terakki*, aynı adı taşıyan bir mizah dergisini de ek olarak vermiştir. Gazetenin abonelerine ücretsiz sağlanan *Terakki*, bu nedenle *Diyojen*'den önce anılması gereken bir mizah dergisidir (Çeviker, 1986: 21).

II. Abdülhamid döneminin baskıcı ortamında uzun bir süre varlık gösteremeyen karikatürün yeniden canlanması içinse II. Meşrutiyet'in ilan edilmesini beklemek gerekmiştir. İstibdat döneminde mizah dergileri susturulduğundan, karikatür de Jön Türkler ile birlikte sürgüne çıkmıştır. Fotoğraf çekirtmeyi bile sevmeyen Abdülhamid'in yasakçı anlayışından karikatürün de etkilendiğini tahmin etmek güç olmayacaktır (Çeviker, 1986: 271).

Cumhuriyet döneminde yapılan Harf Devrimi'yle birlikte okur-yazar sayısının artması, buna bağlı olarak basın-yayın materyallerinin daha fazla talep edilir duruma gelmesi, karikatür için de yeni bir dönemin kapısını aralamıştır. Karikatürlerin resimlendirilmiş birer fıkra özelliği taşıdığı bu dönemde Batı'ya ait kalıplaşmış simgelerin de etkisi yoğun olarak hissedilirken, yazının kullanılmadığı ve anlatılmak istenenin yalnızca çizgilerin marifetiyle dile geldiği karikatürler yine azınlıkta olmuştur. Osmanlı döneminde mizah dergilerinde yer alan karikatür Cumhuriyet'le birlikte gazetelere girmeye başlamıştır (Çeviker, 2010: 21). Bu dönemde bilhassa Cemal Nadir'in isminin karikatürün gazeteye girmesindeki şahsi etkisi nedeniyle öne çıktığını görürüz. Batı görünümlü Türk toplumunun ilk karikatürlerini çizecek olan Nadir, Latin alfabesine alışma evresindeki okur-yazarlık oranının düşük olduğu bir ortamda az yazılı ya da hiç yazının bulunmadığı karikatürleriyle Türk karikatürüne taze bir nefes getirmiştir (Özer, 2007: 5).

II. Dünya savaşıyla birlikte bilhassa çizgi romanın Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından yoğun birer propaganda aracı olarak kullanılması, günümüze kadar ete kemiğe bürünerek gelen Superman gibi çizgi karakterleri yaratmıştır. Çizgilerle yaratılan karakterlerin, dünyanın en güçlü devletleri tarafından propaganda malzemesi yapıldığı dönemleri takiben Türkiye'de siyasal ve ekonomik alanda yaşanan liberalleşme hamleleri karikatüre de yansımıştır. Karikatürde çağdaşlaşmanın yaşandığı bu süreçte yazı artık karikatürü tamamlayan bir unsur olarak geri plana çekilirken, yazısız karikatür gelişme göstermiş, anlamla doğrudan ilgisi bulunmayan ayrıntılarda çizgiden tasarruf edilmiştir. Kısaca, 1950'li yıllar karikatürde sadeleşmenin yaşandığı dönem olarak kaydolmuştur.

1980'lerle birlikte günlük gazetelerde karikatür köşelerinin vazgeçilmez hale gelmesi, yerli çizgi roman kahramanlarının kabul görmesi, eleştiri ve güldürme amacıyla yola çıkan karikatür dergilerinin artması, çizgilerde göze çarpan tekniklerin nitelik değiştirmesi ve karikatüristlerin şöhret sahibi olması, kendi dilini yaratan bir anlatı aracı olarak karikatürün önemli sanat dalları arasına girmesini hızlandırmıştır. Karikatür dergilerinin gündemi yorumlayan çizerlerinin ortaya çıkardıkları karikatürlerin kendisi zaman zaman gündem olmaya başlayacak kadar öne çıkmıştır. Gazeteler, sayfalarında ağırladıkları karikatür köşelerinin iktidarlar karşısındaki eleştiri düzeyiyle ya da iktidarı destekleyen tavırlarıyla da anılmaya başlamıştır. Günlük gazetelerde fiziksel olarak diğer içeriklerle kıyaslanamayacak denli küçük yer işgal etmesine karşın yüklendiği anlam tuttuğu sütunların sınırını hayli aşan günlük gazete karikatürü, köşe yazılarının durumuna benzer biçimde takipçi kitlesini de yaratmış bulunmaktadır.

Bu çalışma, en yaygın medya ürünlerinden biri olan haberlerde ortaya konulan söylemden geri kalmayacak yoğunlukta, hatta ondan daha fazla yanlılık üreten bir medya ürünü olarak karikatür içeriğinde inşa edilen iktidar hegemonyasının göstergebilimsel çözümlemesini Sabah gazetesi karikatüristi Salih Memecan'a ait, haftanın altı günü gazetenin ilk sayfasında yayımlanan "Bizimcity" köşesindeki karikatürler üzerinden yapmayı amaçlamaktadır. Söz konusu karikatürlerin iktidarda bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) politikalarının neresinde konumlandığı, hükümetin tasarruflarını kimin tarafından ele alıp yansıttığı ve bütün bunlar olurken yazıdan ziyade görüntüsel malzemenin asıl unsuru oluşturduğu bu karikatürlerde göstergebilimsel anlamın nasıl, hangi yönde inşa edildiği açıklanmaya çalışılacaktır. AKP'nin hükümet ettiği bütün dönemlerde aynı gazetede çizmiş Memecan'ın bu uzun süreçteki karikatürlerinin tamamını aynı çalışmada incelemek hem zaman sınırını aşamayacağından hem de karikatürün iktidarlar için rıza üretmede, onların hegemonyasını desteklemede rol alan bir araç işlevinin bulunduğu hipotezimizi desteklemek için daha azı yeterli olduğundan AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında kurulan 60. hükümet döneminde (29.08.2007 / 06.07.2011) Bizimcity'de çizilen karikatürlerden "2010 yılındaki anayasa değişikliği referandumu", "Ergenekon davası" ve "türban sorunu" etrafındaki karikatürler tercih edilmiştir. Türkiye'nin siyasi gündeminde önemli bir yer edinmiş ve hâlâ çeşitli bağlamlar içinde hatırlatılan bu konuların ele alındığı karikatürlerin göstergebilimsel çözümlemesi, iktidarın tavrı karşısında takınılan tutumu içerikteki yüklü ideoloji nedeniyle belirgin kılmaktadır.

2. Kavram Olarak 'Hegemonya'

İnsanlık tarihi, insana ilişkin diğer faaliyetlerin olduğu kadar, onun meydana getirdiği topluluk ve devletlerin birbirleri üzerinde kurmayı amaçladıkları hâkimiyetin de kaydını tutmuştur. Bu bitimsiz hâkim olma arzusunun çatışan aktörleri arasındaki kurgu farklı milliyetten, ayrı coğrafyalarda hüküm süren, değişik devletlerin birbirleri üzerinde kurmayı amaçladıkları iktidar olabileceği gibi; siyasi, sosyal ve kültürel örgütlenme biçimi olarak bir devletin içinde gücü/iktidarı elinde bulunduran seçkinlerin aynı toplumun bünyesindeki diğer sınıflar üzerinde inşa edip sürdürdüğü hegemonyanın tezahürü olarak da karşımıza çıkabilir. Tarih, insanlar arasındaki kurumsallaşmış iktidar mücadelesinin yüklü külliyatını oluştururken, esas olan ve değişmeyen bu mücadelenin kendisidir. Toplumlar ya da aynı toplumun farklı basamaklarında toplanmış gruplar arasında hakim olma, kendi dünya tasavvurunu diğerlerine dayatma konusunda yaşanan üstünlük savaşı, sahip olunan iktidarın sınıanacağı grubun yalnızca niceliksel ölçęinde farklılık göstermektedir; zor kullanarak ya da

yedeğinde zor kullanmayı bekleten rızaya dayalı hakim olma edimine ait tarihin biriktiği yer, en fazla bu anlamda bir farklılığa sahiptir.

Hâkimiyetin zorlayıcı olmayan yönünü ifade etmek için kullanılan bir kavram olan hegemonya, egemen grubun bilgi ve değer sisteminin bütün topluma yayılması, nüfuz etmesi anlamında kullanılmaktadır (Yayla, 2004: 103).

Hegemonya, bir toplumda egemen olan grupların erkini doğal ve meşru gösteren ve toplumsal grupların geçici bağlaşıklıklarına dayanan bir oydaşma durumu olarak tanımlanabilir. Bir toplum içindeki baskın ideolojiyi destekleyenlerin, bu ideolojinin baskı altına aldığı kümelerin rızasını alarak ve bunu sürekli kılarak kendi iktidarlarını üretme biçimi olarak da tarif edilebilir (Mutlu, 2012: 132).

“Hegemonya” terimi sosyal bilimlerde daha ziyade Antonio Gramsci’ye atfedilen bir terim olsa da, Gramsci öncesinde de terimin uzun bir tarihi bulunmaktadır. Lider anlamına karşılık gelen terim Yunanca hegemon sözcüğünden türemiştir ve otorite, liderlik, tahakküm kavramlarının bir kombinasyonu olarak belirlemektedir. Peter Ives, Gramsci’deki hegemonya ve dil kavramlarını incelediği “Gramsci’de Dil ve Hegemonya (2011)” adlı eserinde, kavramın arka plandaki gelişiminden bahseder. Ona göre bu kavram Antik Yunanca’da bireyin daha fazla otonomiye sahip olmasının yanında hegemonun konumu etkide bulunabilme yetisiyle sınırlandırıldığından, genellikle tahakküm kavramından ayırt edilirdi. M.Ö. beşinci yüzyılda Atina’nın, Yunanistan’ın merkezindeki şehir-devletleri üzerinde hegemonyası söz konusu olmakla birlikte, diğer şehir-devletleri otonomiye sahipti. Kendi içerisinde özerklik, Atina’nın askeri, siyasi ve kültürel liderliğine uyma zorunluluğuyla belirlenmişti. Bir devletin başkentinden ya da bir imparatorluktaki hakim ülkeden ziyade, bir ittifakın liderini tanımlayan hegemon, kavram olarak kültürel üstünlük ve liderlik unsurları ile birlikte, askeri üstünlük unsurunu da içeriyordu. Fakat hegemonyanın kaynağı doğrudan güç kullanma tehdidiyle açıklanamazdı. Ives’e göre hegemonyanın içerdiği askeri üstünlük ve kültürel prestij özellikleri, Rus sosyal demokrat çevrelerin 1880’den sonra bunu kullanmaya başlamaları da dahil olmak üzere, terimin tarihi içerisinde açık bir biçimde kendini göstermektedir. Georgi Plekhanov, insan kontrolünün dışına çıkan ekonomiye ait yasaların gelecekteki toplumsal ve siyasi gelişmeleri bugünden belirlediğini savunan ekonomizme karşı tepki olarak “hegemonya” kavramını geliştirdi. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Rusya’daki küçük ve zayıf proleteryanın zayıf burjuvazi ile değil, otokratik bir aristokrasi ile karşı karşıya olması durumuna gönderme yapmak için, bir sınıf hegemonyasına ihtiyaç olduğunu yazan Plekhanov, özellikle Engels’in *Köylüler Savaşı* (The Peasant War in Germany) adlı yapıtından etkilenerek, ekonomizme ait belirleyici koşulların Sosyal Demokrat liderler üzerinde siyasi mücadelelerini genişletmeye zorlayan bir etki yarattığını savundu. Lenin’e göre ise hegemonya, proleteryanın yalnızca Çarlık devletine karşı girişeceği mücadeleyi değil, köylü sınıfı ile kurulacak ittifakın yardımıyla, daha liberal ve burjuva güçlere karşı da elde edilecek gücü teorize eden bir kavramdı (Ives, 2011: 105-107).

3. Gramsci’de Hegemonya ve Rızanın İnşası

Gramsci’nin hegemonya kavramına katkısı, özellikle hegemonyanın inşasındaki rıza üretiminin rolünde öne çıkmaktadır. Yönetici sınıfların, tahakkümünü inşa ederek sürekli yeniden üretmelerinin yolu, rıza aracılığıyla elde ettikleri meşruiyetin kitleler üzerinde kabul görmesinden geçmektedir. Gramsci’ye göre hegemonya olgusu, üzerinde “hegemonya uygulanacak” grupların çıkar ve eğilimlerinin hesaba katılmasını, belli bir uzlaşma dengesinin oluşmasını, yani yönetici grubun ekonomik-korporatif nitelikte özverilerde bulunmasını gerektirir. Ama bu özverilerin ve böyle bir

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

uzlaşmanın öze ilişkin olmayacakları da kuşkusuzdur; çünkü hegemonya her ne denli etik-politik nitelikteyse de, ekonomik nitelikte olmaktan, temelini yönetici grubun ekonomik etkinliğinin kararlaştırıcı kesimlerdeki kesin işlevine dayandırmaktan geri kalmaz (Gramsci, 2009: 22). Toplum içindeki başat gruplar yalnızca yönetmekle kalmayıp yönlendirdikleri, kitleler üzerinde önderliğe soyundukları zaman da hegemonya işler haldedir (Hall, 2005a: 214).

Gramsci'nin hegemonya kavramını Komintern'in (Komünist Enternasyonal) çeşitli belgelerinden devraldığının belli olmasına ve bu kavramı *Hapishane Defterleri*'nde doğrudan Lenin'e atfetmesine karşın, kavramın özgün kullanımının onun yazılarında genişlediğini görürüz (Ransome, 2011: 177, 178).

İtalya'daki faşist Mussolini rejiminin 1926 yılından, hayatını kaybettiği 1937 yılına dek tuttuğu zindanda kaleme aldığı *Hapishane Defterleri*'nde Gramsci, yeryüzünün düşün hayatına dahil ettiği diğer kavramlarda olduğu gibi hegemonya kavramının da ne anlama geldiğini kesin bir biçimde anlatmaz. Kullanılan kavramların açık tanımlamaları yerine, çeşitli tarihsel durumları analiz etmek için bu kavramları nasıl kullandığını gösterir. Ives, bu noktada Wittgenstein'in ünlü vecizesini, Gramsci'nin kullandığı kavramlara yaklaşımıyla ilişkilendirir: "Bir sözcüğün anlamı, o sözcüğün dildeki kullanımınıdır." Gramsci böylece bu kavramları değiştirmek, örgütlemek, anlam bakımından zenginleştirmek, diğer kavramlarla karşılaştırmak ve bunları, Wittgenstein'in deyimiyle, başka "dil oyunları" içerisinde kullanmak üzerinde çalışır (Ives, 2011: 108, 110).

Hegemonyanın kurulduğu süreçte güç ve egemenlik kavramlarının öne çıktığı gözlenir. Gramsci, toplumdaki bir sosyal grubun etkinliğinin iki biçimde gerçekleşeceğini savunur: Bunlardan ilki "egemenlik" ya da "siyasal iktidara" sahip olmak yoluyla kurulan hegemonyadır, ikincisinde ise "entelektüel ve kültürel önderlik" söz konusudur. İktidarı/gücü elinde tutan sınıflar siyasal nüfuz ya da güç kullanarak hegemonyalarını inşa edip sürdürebileceği gibi kitleler üzerinde bilginin iktidarıyla kurulan bir hegemonya biçimi de yaratılabilir (Saybaşı, 1999: 77, 78).

"Hegemonya" kavramı, Gramsci'nin siyaset ve ideolojiyle ilgili düşüncesinin örgütleyici odağıdır. Bu odakta hegemonya daha çok "rızanın örgütlenmesi" olarak anlaşılır. Gramsci'ye göre egemen sınıf, yalnızca siyasal alanda değil toplumun genelinde etkili olur. Bilhassa popüler olan bilgi ve kültür egemen sınıfın projesine kitlelerin katılımını güvenceye alacak şekilde gelişmiştir. Gramsci'nin hegemonyayı açıkça, rızanın örgütlenmesinin zora dayanmayan yanlarına işaret etmek için mi kullandığı, yoksa rıza sağlamanın zora dayanan ile zora dayanmayan biçimleri arasındaki ilişkiyi açıklamak için mi kullandığı açık değildir (Barrett, 2004: 80).

Gramsci, *Hapishane Defterleri*'nin birçok bölümünde, hegemonyanın aşağıdan harekete geçen bir genişleme süreci olarak iktidar tarafından elde edilmeye çalışıldığını ele alır. Toplum içerisindeki egemen grup, toplumun bütününe organize eden bir yetiye sahip olmak zorundadır ve dünyayı kavrayış biçiminin yayılması için uygun koşulları oluşturmalıdır. Sermaye sahiplerinin sınıfı, aydınların etkisiyle organize ettiği toplumda kendini genelleştirmektedir. Bunu yaparken de öncelikle ekonomik süreci hazırlayan aktörler verimli bir işbirliği hedefiyle organize edilmeli, aydınların ise üst yapıların fonksiyonerleri olarak hegemonyal yaşama biçimini örgütlemesi sağlanmalıdır. Caddelerin ve binaların adlandırılması, evlerin inşa edilmesi, şehirlerin ya da alışveriş merkezlerinin planlanması, moda ve kolektif hatıraya dair düzenlemeler, kitle iletişim araçlarıyla ilişki, bilim-sanat ve gazetecilik alanlarında yazarlık, parti üyeliği, politik tartışmalara katılmak, belli bir biçimde aile

kurmak, kadın veya erkek olmak, aile içi iş bölümünü ve cinsel etkinliği bu belirlenmiş rollere göre yaşamak aydınların etkinlikleri arasındadır (Demirovic, 2012: 97, 98).

Yaygın bir yoruma göre Gramsci için hegemonya, baskın bir sosyal grubun diğer gruplar üzerinde kendi çıkarları yönünde kararlarını dayatmaktan ziyade onların etken veya edilgen kalmış isteklerini teminat altına almayı ifade etmektedir. Hegemonyanın inşasında doğrudan silaha başvurmadan çok ideolojik bütünleştirmenin ince manevraları kullanılır. Bu yaklaşımda hegemonya-rıza, diktatörlük-baskı ilişkisine karşıt olarak algılanmakta olup hegemonya siyaseti adı konulmamış bir etik ilişkiler bütününe indirgenir (Thomas, 2013: 11).

Gramsci'ye göre her devlet, bir diktatörlük ve hegemonya bileşimidir; diğer bir deyişle zorun ve siyasal, kültürel, entelektüel tahakkümün bileşimidir. Batı'da sivil toplumun Doğu'daki (Rusya) gibi "ilkel" olmadığını, kamusal ve özel kurumlardan ve örgütlerden oluşmuş "güçlü bir istihkam ve tabya sistemi" olduğunu söyleyen Gramsci, hegemonyanın iktidara gelmeden önce var olabileceğini, olması gerektiğini savunur. Bu, hem bir tür "konum savaşı" aracılığıyla siyasal iktidarın ele geçirilmesi için bir stratejidir hem de diktatörlüğe indirgenemeyecek iktidarın, proleter güçler tarafından kullanılma yöntemidir (Duménil, Löwy, Renault, 2012: 80, 81). "Konum savaşı", siyasal hegemonya kazanma, rıza alma muharebesidir, insanların sadece geçici itaatlerini ya da oy desteklerini değil, "kalplerini ve zihinlerini" kazanma mücadelesidir. Diğer bir süreç olan "Manevra savaşı" ise sonraki evredir. Bu evrede hegemonyanın zaten sağlanmış olduğu bir ortamda devlet iktidarı ele geçirilmeye çalışılır (Barrett, 2004: 81).

Siyasi, iktisadi, askeri ya da kültürel gücü elinde bulunduranların kişi ya da kitleler üzerindeki tahakkümünde işleyen rızaya dayalı hegemonyanın "diktatora" ile arasındaki ilişki ise Gramsci'de faşizm ve 1917 Rus Devrimi üzerinden hareketle ortaya konulmaktadır. Erhan Göksel'e göre tarihsel blok içerisinde hegemonyayı elde tutan bir sınıf, onu yeni bir hegemonik sistem yararına yitirir ve kendini ancak güç aracılığıyla koruyup sürdürür. Gücün ön plana çıktığı ve iktidarın kendini güç aracılığıyla devam ettirdiği bu sistem faşizm ile ilişkilidir. Hegemonyayı elde etmek isteyen bir sınıfın devlet aygıtını ele geçirmesine ise 1917 Rus Devrimi örnek gösterilebilir. Hegemonyanın işleyişinde diktatoraya daha yakın duran niteliklerin izine rastlansa da, her iki tahakküm biçimine ait şiddetin sınırları birbirinden ayrı olarak çizilmiştir (2008: 23). Gramsci'nin hegemonyasında güç arka planda kendini hissettirse de, güce/iktidara sahip olanların tahakkümünde kitleler arasında örgütlenmiş rızanın daha baskın geldiği görülmektedir.

Gramsci, egemen sınıfın, denetimi sadece şiddet veya güç kullanımı yoluyla devam ettiremeyeceğini savunmuştur. Sendikaların ve diğer baskı gruplarının ortaya çıkışı, vatandaşlık haklarının (oy verme hakkı dahil) genişlemesi ve eğitimde sağlanan gelişmeler dolayısıyla yönetimin rızaya dayanması gerektiği üzerinde durmuştur. Bu yüzden yönetici sınıfa yakın aydınlar sınıf egemenliğinin fikir ve gerekçelerini yönetilenleri ikna edecek bir tutarlılıkla sunmaya gayret edeceklerdir. Bu gayret, kitle iletişim araçları, kilise, okul ve aile gibi kurumlar yoluyla aktarılan fikirleri belirleyecektir. Diğer yandan siyasal denetimin bu hegemonik izahı rızayı gerektirdiği içindir ki, bağımlı sınıflara fikirlerin empoze edilmesi noktasında güçlük yaşanacaktır. Bir yandan yönetici sınıf, bağımlı sınıfların çıkar ve ihtiyaçlarına yönelik tavizler vermek zorunda kalacaktır; öte yandan da bağımlı sınıflar, hegemonyayı bir şekilde kabullenmeyecektir. Bağımlı sınıfların gündelik deneyimine uygun hale gelmesi için, hakim sınıfın fikirlerinin tartışılması ve değişikliğe uğratılması gerekecektir (Edgar ve Sedgwick, 2007: 157, 158).

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Hegemonyanın Marksist bir kavram olarak tamamen geliştirilmesi Gramsci'ye atfedilir. *Hapishane Defterleri*'nin anahtar kavramı olarak kabul edilen ve Gramsci'nin Marksist kurama yaptığı en önemli katkı olduğu savunulan hegemonya, hapishane öncesi yazılarda işçi sınıfının burjuva devleti karşısındaki ittifakına işaret etmek için kullanılmıştır. *Hapishane Defterleri*'nde ise söz konusu kavramın burjuvazinin kendi yönetimini kurması ve sürdürmesinin yolu olarak kullanıldığını görürüz. Bu bağlamda iki tarihsel örnek olarak Fransız Devrimi ve İtalyan Risorgimento'sunu tartışan Gramsci, yeni Fransız devleti için genişletilmiş rıza tabanı ile birleşik İtalya'da devletin dayandığı sınırlı rızayı karşılaştırır. Burjuva hakimiyetinin değişik görünümünü tartıştığı, devleti, güç ve rızanın yürürlüğündeki birliktelik olarak tanımlar. Gramsci'ye göre modern koşullar altında bir sınıf, hakimiyetini basitçe özel bir güç organizasyonu aracılığıyla değil; dar, toplu çıkarlarının ötesine geçebildiği, ahlaki ve entelektüel bir liderlik kullanabildiği, bir toplumsal güçler bloğu şeklinde birleşmiş çeşitli müttefiklerle (belirli sınırlar içinde) uzlaşmalar yapabildiği için sürdürebilir. Bu blok, hakim bir sınıfın hegemonyasının bir kurumlar, toplumsal ilişkiler ve fikirler ağı içinde yaratıldığı ve yeniden yaratıldığı belirli bir toplumsal düzen için rıza temelini temsil eder. Bu "hegemonya kumaşı" Gramsci'ye göre, toplumsal düzenleyici bir role sahip olan entelektüeller tarafından dokunur. Gramsci böylece Marks, Engels ve Lenin tarafından kullanılan, devletin bir sınıfın aracı olduğuna dair tanımın ötesine geçer. Hegemonyanın maddi temeli, bir sınıfın liderliğinin sürdürülmesini sağlayan ama diğer sınıfların da belli taleplerinin karşılandığı bir reformlar ve uzlaşmalar aracılığıyla kurulur. Gramsci'nin yaklaşımında lider ya da hegemonik sınıf siyasal olarak değerlendirilir, zira toplumun evrensel ilerlemesini temsil etmek için dolaysız ekonomik çıkarlarının ötesine geçer. Gramsci'ye göre siyaset ve kültür analizi yaparken ekonomik sınıf çıkarı arayan bir anlayış doğru analizi yapmakta yetersiz kalacaktır. Hegemonya kavramı işte bu noktada devreye girmekte, siyasal durum ve siyasal güçler dengesinin anlaşılmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Haris, Kiernan ve Miliband, 2002: 273, 274).

Gramsci'ye göre, liberal kapitalist devlette, toplum üzerinde inşa edilmek istenen hegemonya sürecinin başında rıza gelir. Bu durumda hegemonya tek başına üretim ve ekonomi alanında (Marksist teorideki altyapıda) ve yalnızca devletin baskıcı gücüyle (yasalar, polis, ordu) kazanılamaz. Bunun yanı sıra üstyapılara ait failer -aile, eğitim sistemi, dini kurumlar, medya ve kültürel kurumlar- aracılığıyla elde edilir. Hegemonyanın asıl olarak mevzi kazandığı bölge üstyapılardır. Öyleyse devletin, iktidarı/gücü elinde tutan egemen sınıfların hegemonik konuma gelebilmeleri ve bu durumu sürdürebilmeleri için kendi sınıfına ait kültürü yaratarak bunu alt sınıflara kabul ettirmesi gerekir. "Hegemonya' kısmen tabi sınıfların 'üstyapılar'a dâhil olmasıyla başarılır." Hegemonyanın yapısında yer alan egemen sınıf ideolojisi, iktidarın kurumsallaştırdığı kendi gerçeğini, kültürünü alt sınıfların da gerçekliği olarak kılmasını içerir. Hegemonyanın başarısında kerteriz alınan ölçüt, alternatif gerçeklik tanımlarının, egemen sınıfın düşüncesindeki ufuk çizgisinde ne ölçüde hizalandığıyla ilişkilidir. Öte yandan toplum içerisinde tek bir egemen sınıf olmayabilir. Hegemonya, yalnızca tek bir egemen sınıfın tabi sınıflar üzerinde gerçekleştirmeye çalıştığı kavram olarak düşünülmemelidir. Birden çok sayıdaki egemen sınıfın arasında, aynı tabi sınıfları kendi düşün dünyalarıyla çerçevelemek, onların dünya görüşünü kendi siyasetinin zaviyesi içinde sınırlamak üzerine kurulu rekabet de söz konusudur. İktidarı meşrulaştırma amacı taşıyan tüm hegemonik süreçlerde, toplumdaki bireylerin düşündükleri, inandıkları ve istedikleri, iktidara rıza gösteren bir oydaşmada bir araya gelen, görünüşte özgürce verili ve 'doğal' fenomenler olarak temsil edilir. İnşa

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

edilen hegemonyanın içerisinde, tabi olan sınıfların egemen sınıfın çizdiği görünmez sınıfları aşmayacak bir ölçekte muhalefet edeceği, kendi toplumsal hayat biçimlerini ve sınıf pratiklerini sergileyeceği alan da yer almaktadır. Fakat bu belirlenen alanda gözlemlenecek faaliyetler, tabi sınıfların kendi tabilik durumlarını hegemonyanın yararına pekiştirmekten fazla öteye gitmeyecektir. Gramsci, tabi sınıfların kendi öznel yapılarındaki pratiğin hegemonik ilişki içerisinde kaybolmamasının, “başarılmış tamamlayıcılığı” temsil ettiğini savunur. Bu duruma “istikrarsız bir denge” adını koyar. Böylelikle “hegemonya”, inşa süreci içerisindeki sınıf mücadelesinde belli bir dengenin kurulmasını başarır. İktidar, meşruiyetini kazanmak için ne gibi ödünler verirse versin hegemonyanın temeli sarsılmayacaktır. Hegemonya bir kez sağlandıktan sonra aynı duyarlılıkla devam etmez. Yitirme olasılığını da beraberinde taşır. Egemen sınıfın hegemonyayı yitirme tehlikesi hegemonyanın aktif olarak devamlı üretilmesini ve pekiştirilmesini zorunlu kılar (Hall, 2005a: 214-216).

Medya kurumlarının, hegemonya için kaçınılmaz olan rızanın üretiminde üstlendiği rol ise, toplumsal oydaşmanın sağlanması noktasında kilit önem kazanmaktadır. Kapitalist toplumlarda egemen sınıfların iktidarı, genel seçim, seçme ve seçilme mekanizmaları işletilerek toplumu, halk çoğunluğunun rıza gösterdiği iktidara/güce teslim etmesi sürecinde ortaya çıkar. Bu durum belirlenmiş aralıklarla tekrarlanır ve azınlığın çıkarlarının, çoğunluğun iradesine uygun hale geldiğine inanılması yönünde rıza beklentisi doğar. Medyanın işlevi, tekil bir sınıfın ya da yönetici bloğun çıkarlarını, çoğunluğun genel çıkarlarının yanına ne ölçüde yaklaştırdığıyla tanımlanır. Böylece güçlüünün iradesinin ve tikel çıkarların, çoğunluğun çıkarlarına yorulacağı, yönetilen kitlelerin rızasının medyanın bu yönde getireceği yorumla biçimleneceği bir oydaşma duygusu canlandırılarak diri tutulmaya gayret gösterilir. Medyanın yansızlığı da ancak “herkesin anlaştığı şey”in genel sınırlarına, bu güçlü oydaşma duygusuna karşı takınacağı duyarlılıkla sınırlı kalır. Tikel çıkarlar genelleştirildikten ve yeterince rıza toplayıp ulusal çıkara dönüştürüldükten sonra elde edilen meşruluk, medyanın yönetici sınıfın çıkarlarını dağıtmaya başlayacağı bir seyir izler (Hall, 2005b: 116-118).

4. Dildeki Hegemonya ve Dilin İdeolojik Araçsallığı

İktidarın dil aracılığıyla kurduğu ve özellikle medyada aracılanan dildeki söylemle inşa edildiği biçimiyle hegemonya, kitlesel rızanın üretilmesi konusunda başat rol oynamaktadır. Gündeliğin akışında kurduğumuz cümlelerin, kullanırken bilinç düzeyinde ya da farkında olmadan tercih ettiğimiz sözcüklerin altında yatan ve sahibini çevresine karşı konumlandıran, tarafını belirleyen öğelerin toplamı olarak dil, iktidarın söyleminde sürekli ideoloji üreten bir araç durumundadır.

İdeoloji, bütün sosyal bilimlerin en kaygan kavramıdır. Çünkü bu kavram en temel fikirlerimizin dayanaklarını ve geçerliliğini sorgular. Bu nedenle de özü itibarıyla tartışmalı, yani bizzat tanımı ve kullanımı hakkında yaygın görüş birliğinin olmadığı bir kavramdır (McLellan, 2009: 1). İdeoloji kavramının pek çok farklı tanımı olsa da, fikir düzeyinde örgütlenmiş bir dünya görüşü olarak tanımlanabilir. Nitekim Erdoğan ve Alemdar da ideolojiyi, bir sınıf egemenliğinin akılcılığına ait olan işaretler sistemi, toplumun kontrol edilmesinde kullanılan mekanizma olarak tanımlamaktadır (2005: 274). “İdeoloji” sözcüğü ilk olarak, insan zihninde fikirlerin belirme sürecinin nesnel olarak incelenmesinin mümkün olduğunu ve bundan dolayı istenirse, “doğru” düşünceleri düşündürmenin

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

bir yolu bulunduğunu iddia eden bir grup düşünür tarafından ortaya atılmıştır. “İdeologlar” olarak bilinen bu grubun ileri sürdüğü temel görüş, fikirlerin uyum ürünü oldukları yönündeydi (Mardin, 2010: 22).

Yayla, ideolojinin dünyadaki bazı olay ve olgulara belirli bir pencereden bakmamıza imkan veren ve organize siyasal davranışta bulunmamıza temel sağlayan, unsurları birbiriyle az çok tutarlılığa sahip fikirler demeti olarak genel bir tanımını yapar (2004: 111). Bir başka tarife göreyse ideoloji, mevcut iktidar sistemini muhafazaya, biraz değiştirmeye veya ortadan kaldırmaya yönelmiş örgütlü siyasal eylem için zemin oluşturan, az çok tutarlı fikir kümeleridir. Bundan dolayı tüm ideolojiler genellikle “dünya görüşü” biçiminde mevcut düzene ait bir açıklama sunarlar, arzulanan geleceğe ilişkin bir model, bir “iyi toplum” görüşü geliştirirler ve siyasal gelişmenin nasıl yapılacağı ve nasıl yapılması gerektiğini, mevcut düzenden arzu edilen topluma geçişin nasıl olacağını açıklarlar (Heywood, 2007: 15).

Althusser, bilimin tersine ideolojinin, sürekli olarak kapalı bir çember içinde hareket ettiğini, bilgi değil, zaten bildiğimiz şeylerin tanınmasını ürettiğini savunarak, ideolojiye hangi düşüncelerin etrafında örgütlenilmesi gerektiğini savlayan bir yapı olarak bakıyordu. İdeoloji bunu, tam da sorgulanması gereken öncülleri zaten yerleşik olgular olarak kabul ettiği için yapabiliyordu (Hall, 2005b: 100).

Gramsci son kertede ekonominin belirleyiciliğini kabul etmiş olsa da, Marksist paradigmadaki üstyapıya ait bir kavram olarak ideolojinin rolü üzerinde geleneksel Marksistlerden daha yoğun durmuştur. İdeolojiye medyadaki rolü bakımından bütünleştirici bir güç atfederek, medya kurumlarının sergilediği tutarlı ideolojinin yönetilen sınıfları kendi rızasıyla tahakküm altına almaya aracılık eden hegemonik bir işlevinin bulunduğunu ifade etmektedir (Reese ve Shoemaker, 2002: 150, 151).

Kapitalist sınıf sistemini ayakta tutar yapının yalnızca bu sınıfın eşitsiz siyasi ve iktisadi iktidarı olmadığını, burjuva fikir ve ideolojilerine ait hegemonyanın da bu yapının parçası olduğunu söyleyen Gramsci'nin anlayışında ideolojik hegemonyanın anlamı ise burjuva fikirlerinin karşıt görüşlerin yerini alıp, çağın sağduyusu olması demektir. Gramsci, ideolojinin sanatta, edebiyatta, eğitim sisteminde, kitle iletişiminde, günlük dilde ve popüler kültürde, kısaca tüm toplumsal düzeylerde ne derece gömülü olduğunu göstermeye çalıştı. Burjuva hegemonyasına ancak siyasi ve entelektüel düzeyde meydan okunabileceği konusunda ısrarlıydı. Buradan da sosyalist ilke, değer ve teorilere dayalı, karşıt bir “proleter hegemonyası”nın oluşturulması anlamı çıkıyordu (Heywood, 2007: 10).

İdeolojinin üretildiği en yaygın alanların başında dil gelmektedir. Bizim konuşma biçimimiz bu dünyayı, kimliklerimizi ve sosyal ilişkileri doğal ve olduğu gibi yansıtmamanın ötesinde onları yaratmada ve değiştirmede aktif bir işlev gördüğü kadar (Devran, 2010: 59), iktidarın “söyleyiş biçimi” de taşıdığı enformasyona duyulan ilgi sayesinde onun okuyucusunun, dinleyicisinin ve izleyicisinin olayı, olguyu, egemen ya da muhalif sınıfları alıcıda düşüncenin neresine yerleştireceği ayırımına nüfuz etmektedir. Dünya hakkındaki sosyal ve politik bilgilerimiz, inançlarımız her gün maruz kaldığımız iktidarın ideolojisiyle dolayımlanan söyleminden, okuduğumuz ya da izlediğimiz

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

çok sayıdaki haber bülteninden kaynaklanmaktadır (van Dijk, 2007: 166). İnal'ın (1996) medyada, bir medya içeriği olarak özellikle haberde yer alan dil için söylem içinde ayırdığı yerde yapılacak küçük bir değişiklikle söylenebilir ki, yanlışlık üreten araçların içinde dil aynı zamanda ve doğal olarak bir mücadele alanıdır:

“Sözcük seçimleri (lexicalization) ve cümle yapıları (sentaks) tüm iletişim araçlarında yer alan haberler için önemlidir. Toplumda var olan güç/iktidar ilişkilerinin kurulduğu ve sürdürüldüğü ortam dil ve söylemlerdir. Haber metinlerindeki kapanma ve ‘sıkı’ (tight) bir metnin yapılanması, sözcük seçimleri ve sentaksla yakından ilişkili bir sorundur. ‘Başbakan.....belirtti.’ İfadesi, ‘Başbakan.....öne sürdü.’ veya ‘Başbakan.....iddia etti.’ cümlelerinden farklı bir vurguyu taşır. Alıntılanan konuşmanın tırnak işaretlerinden atılıp dolaylı alıntıya (indirect quotation) dönüştüğü cümle biçimlerinde gazetecinin yorumu, metnin ‘kendi’ sesi aracılığı ile devreye girer (İnal, 1996: 102).

Dilin kendi doğasından gelen bu bitimsiz mücadele zemininde söylem üzerinden dış dünyanın anlamı inşa edilirken, dilde meydana gelen değişiklikler nedeniyle anlam tek bir çerçeve içinde sabitlenmez (Devran, 2010: 59). Söylemin kapalı bir kimlik taşımadığını ifade eden Devran, bir söylemin diğerleriyle girdiği etkileşimde sürekli bir değişimin işlediğini belirtir. Bunu Jorgensen ve Phillips'ten aldığı ödünç kavramla “söylemsel mücadele” olarak açıklar. Böylece dilin kendi mücadele alanı, içinde kendisinden doğan söylemin mücadele alanını da yaratmış olur. Haber başta olmak üzere hemen tüm medya içerikleri üretim araçlarını elinde bulunduran egemen sınıfların çıkarları tarafından belirlenen, politik yapı içerisindeki endüstriyel ilişkilerle oluşturulmuş bir ürün; belli sorunlar ve konular etrafında belirli türden anlamların sistemli ve düzenli olarak inşa edildiği bir metin; çatışma, güç/iktidar için mücadele edildiği, toplum içindeki başat güçlerin ve ideolojilerin bir yeniden üretim biçimi olarak toplumsal gerçekliğin yeniden inşa edildiği bir söylem; çarpışan söylemlerin yarıştığı bir alan olarak ele alınmaktadır (Çebi, 2002: 25).

Bu çalışma başat sınıfların hegemonyasının izini haber metinleri üzerinden ortaya koyma amacını taşımasa da, günlük gazete karikatürlerinin medya haberlerinin gündeminde seyreden, ona yorum getiren, farklı tartışma pencereleri açan bir medya içeriği olarak hegemonyanın cisimleştiği, ideolojik, zaman zaman dilin de eşlik ettiği görsel bir zemin olduğu gerçeğini örtmemektedir. Haberin görünen dilindeki söylem, karikatürün görünmeyen dilinde, ondan geri kalmayacak bir devrim sergilemektedir. Görünenin söylediği sınırlı söz görünmeyen mesajın, ilk bakışta kendini ele vermeyen söylemin, rengini yalnızca sezdiren ideolojinin, tarafını perdeleme gayretindeki hegemonyanın alt okumasını yapmak için bir kapı aralamaktadır. Bu nedenle İnal'ın, söylemin gazeteciliğin günlük pratikleri içinde belirlediği; zamansal, mekânsal ve mali sınırlılıkların, içinde bulunulan tarihsel koşulların, siyasal, ekonomik güç/iktidar ilişkilerinin söyleme doğrudan nüfuz ettiği, medyanın ekonomi-politiğinin söylemin içine sızdığı savını (1996: 95-96) gazete karikatürlerinin ortaya çıkmasında kullanılan, karikatürde dolayımlanan söylemin belirlenmesindeki zamandan ayrı düşünmemek gerekir. Zira günlük gazetelerde yer alan karikatürler, gazetenin yayın politikası ve iktidarların karşısında konumlandığı yerle neredeyse birebir örtüşmektedir. Muktedirin politikalarını destekleyerek toplumsal zemindeki meşruluğunun sağlanmasında rol alan haber metinleriyle çatılmış bir gazetenin karikatür köşelerinden de, aynı iktidarın kitleler üzerindeki tahakkümünü pekiştirme yönünde okuma yapılacağını söylemek şaşırtıcı olmayacaktır.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Gramsci'de de dil, hegemonyanın kurulmasında, rızanın üretilmesinde ve gücün işleyişinde önemli bir unsurdur. Gramsci, dil ile hegemonya arasında kurduğu ilişkiye, dile ilişkin çıkan her tartışmada iktidar grupları ile ulusal-halk kitleleri arasında baş gösteren kültürel hegemonyanın tanınması sorununu tanık gösterir. Ona göre dilin bir dünya tasarımının ve bir kültürün unsurlarını içinde barındırdığı doğrudur, dünyaya bakarken durduğumuz yeri ve sahip olduğumuz kültürü tanımlayan hakikate sahip olma gücü de bulunmaktadır (Gramsci, 1971: 325'den aktaran Ives, 2011: 135).

Gramsci'ye göre dil, toplumsal ve siyasal ilişkiler için bir metafor olarak kullanılır. Dilin içindeki yapılar, farklı gramer türlerinin her biri hegemonya metaforlarıdır. Anlam, dilin sınırları çerçevesinde üretilir ve her dil aynı zamanda bir siyaset unsurudur. Gramsci, hegemonyanın dil ile ilişkisinde iki farklı gramerden söz eder: Kendiliğinden gramer ve normatif gramer. Kendiliğinden gramerle kastedilen, konuşurken izlediğimiz bilinçdışı olan ve doğal görünen döngülerdir. Konuşurken, dilin kendisinde içkin olan gramerini kullanırız. Gramersiz konuşma düşüncesi Gramsci tarafından reddedilir. Dilin her kullanımında, geri planda kendiliğinden çalışan bir gramer mevcuttur ve anlamın yapılanması da bu gramerin iç işleyişinden ayrı değildir. Dolayısıyla dilin belirleyici olan gramer sürecinin yanında, bireycilik, kendiliğindenlik ve içtenlik, eğer disipline edilmişlerse, ancak kendilerini ahmaklık ya da kişisellik olmaktan koruyan toplumsal bağları kurabilmişlerse bir değere sahip olabilirler. Normatif gramer ise, dilin kendi yapısından farklı olarak bireysel ve toplumsal farklılıklar nedeniyle farklı konuşanlar arasındaki güç eşitsizliklerine işaret eder. Kente taşınan bir köylünün yeni çevresine uygun olarak konuşmaya çalışması, alt sınıfların entelektüellere, egemen sınıflara öykünerek konuşması, benzemeye çalışılan sınıfların bu gibi durumlara alaycı yaklaşımı dilin kullanımında, egemen toplumsal grupların hegemonyasını yeniden üretmektedir. Kendiliğinden gramer rızanın alanı, normatif gramer de değişken ölçülerde zorlamanın devreye girdiği süreç olarak düşünülse de, Gramsci her iki gramer biçiminin rıza ve zorlamayla denk tutulmasındaki indirgemeciliği reddeder. Kendiliğinden gramerler, tarihsel bilinç kayıplarının ve eski normatif gramerlerin parçalanmasının bir sonucudur. Zorlama ve rıza, hem normatif hem de kendiliğinden gramerlerde koşut olarak iş görür (Ives, 2011: 137-197).

Hall, dil aracılığıyla üretimde bulunan medyanın ideolojik olduğunu savunur. Medya kuramlarının ve çözümlemesinin yalnızca ideolojik olana indirgenmesi görüşüne karşı çıksa da ideoloji sorunuyla ilgilenmekten kaçınmasının olanaksız olduğu üzerinde durur. Ona göre medyanın ideolojik olduğu iddiası, anlamın inşa edildiği süreçteki etkisiyle ilişkilidir. Medya, insanlara üzerinde kendi dünyalarının bilincine vardıkları bir zemin temin eder. İnsanların kendilerini anlaşılır kıldıkları, kimi anlayışlara karşı koyabildikleri, anlam üzerinde mücadele diyalektiğine girebildikleri başka, temiz bir alan yoktur. Bu bağlamda iletişim de özerk değil, kaçınılmaz olarak "görece bir özerkliğe" sahiptir. Gündeliğin sıradan etkinlikleri içerisinde bireylerin ve nihai olarak kitlelerin dünyayı kavrama biçiminde, bilinçlerin, kültürel ve toplumsal dünyayı deneyimlediğimiz ikinci düzey evrenlerin oluşum aşamasında rol oynamaktadır. Bilginin nasıl yapılanacağı noktasında medya, tahakküm kurma, tabi olma oyununu ve iktidar ilişkilerinin kontrolündeki temsil pratiklerini düzenler. Anlamlandırma pratiklerinin devamlılığını sağlayan kültürel ve ideolojik çerçeveler, sistemler ve kodlar medyanın düzenlediği alanın sınırları içerisinde (Hall, 2002: 107-120).

En büyük hegemonik yapıların başında nitelendireceğimiz devletler, onu kullanarak hükmeden iktidarlara hegemonik aygıtların ileri derecede kapsayıcı olanlarını olanaklı kılmıştır. Bu aygıtların genişliği, günlük gazete karikatürü de dâhil hemen her medya ürününü kapsayarak farklı alanlarda çeşitlenmektedir. Althusser'in devlete atfederek ele aldığı ve ideoloji üreten bir mekanizma olarak nitelendirdiği bu aygıtlar, iktidar hegemonyasının inşa sürecinde rol alan esas aktörler arasındadır.

5. Hegemonik Devletin İdeolojik Aygıtları

Louis Althusser, devletin ideolojik aygıtlarını, Marks'ın üretim koşullarının yeniden üretiminin önemine yaptığı vurguyla açıklar. Marks, bir toplumsal formasyonun üretimde bulunurken, üretim koşullarını da yeniden üretmediğinde, varlığını fazla uzun sürdüremeyeceğini belirtir (Marks, 1868: 229'dan aktaran Althusser, 2003: 153). Üretimin kendi varlığında, var olma nedeninde taşıdığı en temel koşulun, içinde bulunduğu koşulları da üretimle birlikte üretmesi gerektiği vurgulanır. Althusser'e göre, her toplumsal formasyon bir egemen üretim tarzından kaynaklanmakta ve üretim dediğimiz süreç, belirli üretim ilişkilerinin egemenliği altında ve bu üretim ilişkilerinin içinde bulunan belirli üretici güçleri harekete geçirmekten oluşmaktadır. Örneğin fabrikasında yün kumaşlar üreten bir kapitalistin kullandığı hammaddeyi, makineleri vb. yeniden üretmesi gerekmektedir. Bu noktada başka kapitalistler devreye girer; fabrikada kullanmak için gereken makineleri, işlemek için hammaddeyi üretim araçlarını üreten diğer kapitalistlerden temin etmek gerekir ve bu zincir uzayarak gider (Althusser, 2003: 155). Fabrikada nihai tüketim ürününü üretmek isteyen kapitalistin, bu arzusunun sekteye uğratmadan devam ettirmesi için, arkasında uzanan zincirin diğer kapitalist halkalarının da kesintisiz olarak işlemesi zorunludur.

Althusser, kapitalist sistemde hayati öneme sahip, üretimin maddi koşullarının yeniden üretiminin nasıl sağlanacağı konusunda, tıpkı kapitalist üretim koşullarındaki zincirin halkaları gibi birbirine bağlı koşullardan bahseder. Ona göre, üretim araçlarının yeniden üretiminden söz ediyorsak, emek gücünün yeniden üretimi üzerine söz almamak yapılan değerlendirmenin eksik kalmasına neden olacaktır. Althusser, emek gücünün kendini yeniden üretmesini sağlamanın maddi aracının ücret olduğunu savunur. Emek gücünün barınması, giyinmesi, yemesi ve ertesi gün üretim sürecine bıraktığı yerden devam etmesi için ona ücret vermek gerektiğini söyler. Fakat yalnızca ücretin verilerek emek gücünün ihtiyaç duyduğu maddi koşulların yaratılması yetmez. Söz konusu güçten aynı zamanda bilgili, kendisinden üretim sürecinde en fazla faydanın sağlanacağı, kapitalist sistemin kendisine öngördüğü vazifeye yetecek kadar donanımlı, nitelikli ve yeterli olması; kurulu düzenin kurallarına boyun eğmeyi öğrenmesi ve egemen ideolojiyi düzgün kullanma yeteneğini yeniden üretmesi beklenir. İşte bu noktada emek gücünü üretim sürecine hazırlayacak devletin ideolojik aygıtları (DİA) devreye girer (Althusser, 2003: 156, 157). Althusser bu DİA'ları şöyle sıralamaktadır: 1. Dinsel DİA (farklı Kiliseler'in oluşturduğu sistem). 2. Öğrenimsel DİA (gerek özel gerekse devlet okullarının oluşturduğu sistem). 3. Aile DİA'sı. 4. Hukuki DİA. 5. Siyasal DİA (değişik partileri de içeren sistem). 6. Sendikal DİA. 7. Haberleşme DİA'sı (basın, radyo-televizyon vb.) 8. Kültürel DİA (edebiyat, güzel sanatlar, spor vb.) (2003: 169).

DİA'lar devletin doğrudan zor kullanan baskı aygıtlarıyla aynı şey değildir. Althusser'in ordu, polis, idare, hükümet, mahkeme, hapishane gibi devletin baskı aygıtlarından ayrı olarak önem atfettiği

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

ideolojik aygıtların nihai vazifesi, egemen ideolojinin yeniden üretimini devam ettirecek kitlelerin bu yönde toplumsallaştırılmasını sağlamaktır. Althusser'in özellikle altını çizerek vurguladığı Aile ve Eğitim DİA'larında çocuklar etkiye en fazla açık olduğu en küçük yaştan itibaren resmi ideolojinin öngördüğü biçimde yetiştirilmekte, üretim sürecindeki işbölümünde kendisinin üstleneceği işlev için, sistemin talep ettiği topluma uygun bireyler olarak eğitilmektedir. İçinde yetişeceği toplum ve yeniden üretilmesine katkı sağlayacağı sistem için ilk öğrenilenlerin merkezi konumundaki aile, çocuk için aynı zamanda topluma nasıl bir bireyin ekleneceğinin belirlendiği ilk noktadır. Okullarda öğrencilere tayin edileceği görevin terbiye kuralları, görgü kuralları, yurttaş olma bilinci, mesleki vicdan, ahlak kuralları, toplumsal-tekni işbölümüne ve sınıf egemenliğinin yerleştirdiği düzenin kurallarına saygılı davranma kuralları öğretilmektedir. Okul, kilise, ordu gibi devlet aygıtlarının öğrettiği her beceri, yüklediği her bilgi bireyi egemen ideolojiye tabi olmaya borçlu bırakmaktadır. (Althusser, 2003: 158, 159).

Althusser'in ideolojik aygıtlar içerisinde sıraladığı Haberleşme DİA'sında medya, Eğitim DİA'sında olduğu gibi yurttaşların fiziki olarak bir araya toplanması gerekliliğini saf dışı bırakmaktadır. Medyanın hitap ettiği kitlesel ölçekteki muhataplar buldukları her yerde, egemen sınıfların ideolojisine maruz kalmaktadır. Politik sistem içerisinde önemli bir gücü elinde tutan özellikle haber medyası, kimlerin konuşabileceğini, ne kadar konuşabileceklerini, ne kadar güvenilir kabul edileceklerini ve ne hakkında konuşabileceklerini belirleyerek, kitlelerin düşün ve eylem dünyasını kimlerin, hangi sınıfın şekillendireceğine karar vermektedir (Bennett, 2000: 66).

Althusser, devletin baskı uygulayan aygıtlarından farklı olarak ideoloji kullanarak işleyen ideolojik aygıtlarının büyük çoğunluğunun özel statüde bulunan kurumlar olması nedeniyle bu ayrımı yaparken Gramsci'nin devlet ve sivil toplum ayrımına atıfta bulunur. Gramsci'nin, kamu ve özel ayrımının burjuva hukukunda yer alan ve burjuva hukukunun "iktidarını" uyguladığı alanlarda gerçekleştiği, egemen sınıfın devleti olan "devletin" bu ayrımın dışında kalarak her türlü kamusal ve özel ayrımın ön koşulu olduğu savından hareketle, DİA'ları da kamu ve özel ayrımında benzer bir konuma yerleştirmektedir: "DİA'ları gerçekleştiren kurumların özel ya da kamusal olması pek önemli değildir. Önemli olan işleyişleridir. Özel kurumlar aynen DİA'lar gibi 'işleyebilir'ler" (Althusser, 2003: 170).

6. Kitlese Rızanın Üretim Süreçleri

İktidarlar, egemen oldukları toplumları, söz konusu devletin/topluluğun yönetim biçimi tiranlık değilse, halktan aldıkları rızanın meşruiyetine dayanarak yönetirler. İktidarı/gücü elinde bulunduran sınıfların devamlılığı da, Althusser'in üretim koşullarının yeniden üretilmesindeki sürece benzer. Egemen sınıf, devamlılığını sağlamak açısından kendine meşruiyet sağlayacak rızanın koşullarının yeniden üretilmesine çalışır. Kitleler üzerindeki iktidar hegemonyasının süresi, rızanın üretim koşullarının sağlandığı süreyle paralellik taşımaktadır. Çoğunluğun rızasının elde edilmesi ve hegemonyanın tesisi süreci aynı zamanda, iktidarlarla onların karşısındaki muhalefet odakları arasındaki çekişmeye de sahne olur.

Rızanın üretilmesinde iktidarların kullandığı kuşkusuz en önemli aygıt medyadır. Ele aldığı konuların toplumda yarattığı gündemle, topluma yön veren bir mekanizma olarak medya ve siyasi

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

iktidar arasında karşılıklı bağımlılık temelinde işleyen bir ilişki vardır. Kitle iletişim araçları marifetiyle kamuoyu oluşturma gücünün ihtiyaç duyduğu bilgi ve fikir kaynakları, iktidarın medya üzerindeki etkisine dikkat çekmekle kalmayıp, bu nüfuz etme gayreti karşısında medyanın nasıl konumlanacağı noktasında da sorunsallar yaratmıştır. Her türden iktidarın bir rıza üretme aracı olarak ihtiyaç duyduğu medya, geline nokta gelişen teknolojiyle birlikte karşısındaki erklerle arasında daha karmaşık ilişkiler ağı üretmiştir.

Medyanın kitlelerin huzurunda varlık gösteren çalışma biçimi, iktidar kurumunun medyanın işleyişindeki sürece kendi eylemlerinin destekçisi olma hususunda daha fazla müdahil olmasını beraberinde getirmiştir. Enformasyonun bulunup işlenmesinden onun sunumuna dek giden süreçte taşıdığı bilgi verme sorumluluğu bir yana, kitleleri etkileme amacı taşıyan aktörlerin yanında kendisi de çoğu kez politik bir araç olarak işlev görmektedir. Medyanın egemen sınıfların gündeme taşınmasını istediği konulara karar verirken, bu aktörlerden bütünüyle başka bir zeminde konumlanabilmesi mümkün gözükmemektedir. İktidarı ele geçirme amacıyla destek arayışındaki özellikle siyasi yapılanmalar, kendi fikirlerini daha yoğun ve daha fazla kitleye aktarmak için medyanın olanaklarından her zaman yararlanmak istemişlerdir. Bu zorunlu ve doğal ilişkinin medya içeriği ve medya örgütlenmelerinin üzerinde siyasi bir kimlik oluşturduğunu tahmin etmek ise güç olmayacaktır. İktidarın belirlediği yönelimlere karşı medyanın alacağı tavır, egemen sınıflara kendi politikalarını meşrulaştırma yönünde fayda sağlayacağı gibi onları zora sokacak bir tutumla da hedeflenen akışı değiştirebilmektedir.

Medya-iktidar arasındaki bu sorunlu manzaranın bir diğer ucunda ise medya-reklamcı ilişkisinin ortaya koyduğu ekonomi-politik yatmaktadır. Medya yalnızca iktidarı/gücü elinde tutan ya da buna sahip olmaya çalışan siyasi yapılanmaların etkisiyle değil, ihtiyaç duyduğu maddi kaynağı kendisine sağlayacak reklam veren şirketlerin “hassasiyetleriyle” de tercihlerini belirlemektedir. Sahip olduğu geniş izleyici kitlesiyle gündemi belirleme ayrıcalığına sahip büyük medyaların bu anlamda yaptığı ise, takipçilerini reklam vermek isteyen şirketlere belirlenmiş bedel karşılığında satmasıdır (Chomsky, 1999: 20).

Karşılıklı mecburi ve doğal bir ilişkinin yürütüldüğü medya-iktidar ortamında, gücü/iktidarı elinde bulunduranların kamuoyuna ulaşmak için ihtiyaç duyduğu bir araç olarak medyanın, bünyesindeki donanımlarla aynı zamanda kar amacı güden birer “ticari işletme”, ekonomik bir alan olduğu gerçeği, bu ilişkinin yansımalarını “ekonomik ilişkiler” zemininde de karşımıza çıkarmaktadır. Bu etkileşim kimi zaman “çıkar birliği” esasına dayanırken, kimi zaman da “çıkar çatışması” yönünde gerçekleşmekte ve bu yönde medya, yayınlarının içeriğini oluşturabilmektedir (Işık ve Börekçi, 2009: 54).

Marksist paradigma da medya içeriklerinin son kertede toplumdaki ekonomik ilişkiler tarafından belirlendiğini savunur. İdeolojinin ekonomik altyapı tarafından belirlenen bir üstyapı kurumu olduğu mevcut durumda medya mülkiyetini elinde tutanlar tarafından sınıf düşmanlıkları çarpıtılıp gizlenerek yönetici sınıfın çıkarlarıyla medya sahiplerinin çıkarları uyum içinde hareket ederler (Reese ve Shoemaker, 2002: 140, 141).

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Medya sektöründeki sahiplik ilişkileri de medya içeriğine yaptığı etkiyle sınıf eşitsizliğini ve bunun uzantısı olarak çeşitli tahakküm biçimlerini iktidar lehine meşrulaştırmada önemli rol oynamaktadır. Chomsky'ye göre medya, haberlerin ve çözümlerinin çatısını yerleşik ayrıcalıkları destekleyen bir çerçevede kurarak ve bu doğrultuda her türlü tartışmayı sınırlayarak, birbiriyle sıkı sıkıya kaynaşmış olan devletin ve şirketlerin çıkarlarına hizmet etmekte, insan zihnini koşullarını iktidarın belirlediği toplumsal, ekonomik ve politik düzene uyum gösterecek biçimde eğitmektedir. Kaynakların denetimini ellerinde bulunduranlar medya aracılığıyla rızanın üretilmesini ve buna uygun politikaların devlet mekanizmalarıyla uygulamaya geçirilmesini sağlamak amacıyla neyin “toplumsal düzeyde temel önem taşıdığı”nı değerlendirebilecek bir konumu paylaşmaktadırlar. Chomsky, egemen sınıfların toplumu etkilemek için gereken yanlısamaları uydurmasının tarih kadar eski olduğunu ifade ederek, bunu, tarih kadar olmasa da uzak sayılacak siyasi tarihin görüntüsüyle örneklendirir. 1917 Bolşevik Devrimi'nde “Kızıl bürokrasinin” egemenliğini dayatmak için halkın yürüttüğü mücadelelerden yararlanmasını, Hitler ve Stalin gibi totaliter yönetimlerde bile kitlelerin seferber edilmesi için onların boyun eğen tutumlar (rıza) sergilemesinin sağlanmasını, iktidarların her türden yönetim biçiminde halkın rızasına öyle ya da böyle ihtiyaç duyması bağlamında dikkat çekmektedir. Rızanın üretilmesinde hedef alınan en önemli aktörler ise, topluma kanaat önderliği yapan “topluluğun daha düşünceli üyeleri”, “entelektüeller”dir. Kitlelerin rızasını kazanmanın yolu, onların düşünce önderlerini ikna etmekten geçmektedir. Totaliter bir devlette halkın ne düşündüğü tali öneme sahip, kitlelerin itaat etmesi yeterliyken, özellikle demokratik sistemlerde yaratılmak istenen yanlısamalar zor kullanılarak yapılamayacağından, halkın zihnine daha incelikli araçlarla kazanmalıdır. Bu süreçte tartışmayı yasaklamak yerine, belirlenmiş sınırlar içerisinde tartışmaya ortam yaratmak sistemi pekiştirecektir (Chomsky, 1999: 23-80).

Serbest pazarın farklı seslerin görüşlerine yer veren ve onları savunan bir medya sistemini ortaya çıkardığı görüşüne Curran da mesafe almakta ve bu savın gerçeğin tümünü karşılamadığını belirttiği nedenlerle açıklamaktadır. Öncelikle oligopollerin pazardaki egemenliği medya çeşitliliğini, izleyici seçeneklerini ve kamusal denetimi azaltmıştır. Farklı seslerin var olabildiği medya organlarında azalma gözlenmektedir. İkinci neden medya endüstrilerindeki kapitalleşmenin ve tekelci yapılanmanın pazara girişi engellemesidir. Bir günlük gazetenin ya da televizyonun kurulması için yüklü miktarda sermayeye ihtiyaç duyulması başat ekonomik güçleri ayrıcalıklı bir konumda tutmaktadır. Öte yandan medya sayısındaki çokluk da tek başına içerikte çoğulculuğun sağlandığı anlamına gelmeyebilir. Kitlelerin tüketimine sunulan seçenekler rekabet koşullarınca önceden belirlenmiş içeriklerdir. Pazardaki oligopolcü tahakküm atmosferi büyük ve küçük rakipler arasında eşitsiz bir ilişkiyi beslemektedir. Çoğulculuğun bütünüyle mümkün olmadığı görüşünü destekleyen üçüncü kusur, medya ve izleyicileri arasındaki ilişkinin on dokuzuncu yüzyıldan bu yana dönüşüme uğradığının görmezden gelinmesidir. Geline nokta “popüler” medya izleyicilerinin artması, siyasal ve toplumsal kompozisyon açısından izleyicilerin daha ayrışık hale gelmesi, inanç ve çıkarlardaki farklılaşmayla birlikte “temsil edilebilecek” tek bir grubun bulunmaması muhakkak bazı fikirleri dışarıda bırakmaktadır. Medya sahipleri ile medyayı denetleyenler arasındaki ayrışmanın rekabet ortamında medyayı tüketici hükümlerine boyun eğmek zorun bıraktığını düşündürse de medya kartellerinin hala tek bir hissedar ya da aile tarafından denetlenmesi çoğulculuğu zorlaştıran dördüncü nedendir. Beşinci olarak, tüketicinin içerikler üzerindeki denetiminin sınırlarıyla ilgilidir.

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Tekrarlanan düşünce pazarındaki ticari kaygılar, gazetecilerin sınırlanmış sayıdaki kaynaklarla çalışmış olması, sabit rutinlere ve yapılarla sahip medya örgütlerinin bürokratikleşmesi, izleyici baskılarının seçici olarak yorumlandığı, kırılmaya uğratıldığı, dahası bu baskılara karşı konulduğu gerçeğini de beraberinde getirmektedir. Son olarak, idealleştirilmiş pazar demokrasisi içinde reklamın varlığının medya içeriği üzerinde tesis ettiği ideolojik baskı da, medya ürünlerinin ideolojik eğiliminde belirleyici ağırlıktadır (Curran, 2002: 205-216).

Medya içeriklerinin gerçeği yansıtmayı yansıtamayacağı sorunsalı da, propaganda süzgeçleriyle yakından ilişkilidir. Gerçeğin haberin içinde konumlanma biçimini tartışan, haberin gerçeği taşıyıp taşıyamayacağını sorgulayan iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki bir enformasyonun zamanlılık, yakınlık, önemlilik ve ilginçlik gibi kavramlarla haber değeri taşıdığına karar kılındıktan sonra, gazetecilik mesleğinin profesyonel meslek kodlarıyla haber metnine dönüştürülerek gerçeğin yansıtılabileceğini savunan liberal-çoğulcu yaklaşımdır (Dursun, 2003: 70). Bu yaklaşımın tasavvurunda medya, toplumsal olayları ve nesnel gerçekliği olduğu gibi yansıtan bir ayna gibi tanımlanırken, haber “tarafsız”, “nesnel”, “dengeli” enformasyonu içeren ürün olarak karşımıza çıkmaktadır (Çebi, 2002: 21). Haberin gerçeği çarpıtmadan yansıttığı görüşüne mesafeli duran eleştirel yaklaşımlar başlığı altındaki araştırmacılar ise haberde bir gerçeklik varsa da bunun dönüştürülmüş bir gerçeklik olduğu savıyla hareket etmektedirler. Eleştirel yaklaşımda haber, üretim araçlarını elinde bulunduran egemen sınıfların çıkarları tarafından belirlenen, politik yapı içerisindeki endüstriyel ilişkilerle oluşturulmuş bir ürün; belli sorunlar ve konular etrafında belirli türden anlamların sistemli ve düzenli olarak inşa edildiği bir metin; çatışma, güç/iktidar için mücadele edildiği, toplum içindeki başat güçlerin ve ideolojilerin bir yeniden üretim biçimi olarak toplumsal gerçekliğin yeniden inşa edildiği bir söylem; çarpışan söylemlerin yarıştığı bir alan olarak ele alınmaktadır (Çebi, 2002: 25).

Kapitalist bir yapı içerisinde icra edilen gazetecilik mesleğinin ve bu meslek sahiplerinin ortaya koyduğu ürünlerin yalnızca belirli sınıfların çıkarını yansıtacağına vurgulanması, “nesnel ve tarafsız haberciliğin olamayacağını” da açığa çıkarmaktadır. Kaldı ki haberin ve habercinin gerçeği yansıtmasının bir an için olanaklı olduğunu düşünsek bile buna “gerçeğin” kendi sorunlu doğası da izin vermeyecektir. Zira bizim gerçeğin bilgisi olarak alımladığımız enformasyon, gerçeğin yalnızca zihinsel temsili boyutundadır. Temsil eden ve temsil edilen şey arasında daima bir farklılığın bulunduğunu unutmamak gerekmektedir. Haberi yapan kişinin olayları bir neden-sonuç mantığı içerisine yerleştirme kaygısı, haberin içine olayın hangi öğelerinin gireceğine ilişkin işleyen tercih ve dışarıda bırakma süreci, haberin kendi yapılaşmış dili, grameri, anlatısal özellikleri de haber aracılığıyla kurulan gerçeği sorunlu kılmaktadır (Dursun, 2003: 70-72).

Haber üzerinden ele alınan bu sorunsal, karikatürün doğasında kendine daha keskin bir konum bulmaktadır. Yaygın medya içeriği olan haberin üretiminde ele alınan gerçeklik ve tarafların belirlenimi, karikatür için çok da tartışmalı bir mesele değildir. Zira günlük gazetelerde yayımlanan ve bilhassa toplumsal, siyasi, ekonomik, kültürel gündemden beslenen karikatür ve karikatüristlerde tarafsız olmak, salt gerçeği yansıtmak gibi bir endişe gözlenmez. Karikatürde önemli olan işlenen meseleye bakarken durduğun yerin neresi olduğu; ironi ve abartmadan çokça beslenen bu türün gündemi kimin yanından, kimin karşı tarafından kendi çizgileriyle yorumlayıp yansıttığıdır. Tarafını

sakinimsiz bir biçimde belirleyip ortaya çıkan türün propaganda aracı gibi kullanılması, kitlelerin zihninin yönlendirilmesindeki rolüne sözcülük etmektedir.

Kitlelerin zihinsel davranışları üzerinde, yarattığı ve yeniden ürettiği anlam dünyasıyla güçlü bir etkide bulunma olanağına sahip medya, dünyanın insan zihninde kavranma biçimine yoğunlaşmaktadır. Medya organlarındaki eşik bekçileri aynı zamanda, kasıtlı olarak üretilmiş, realitenin kusurlu olarak algılanmasına, hayatın gerçeklerini kavrama gücünden yoksun bırakılmış bir şuurun oluşmasına sebebiyet veren manipülasyon amaçlı mesajları belirleyen birer zihin menajerleridir (Schiller, 1993: 9). Herbert I. Schiller'e göre medyadaki zihin menajerleri, hakim düzenin koşullarını açıklayan, meşruiyet kazandıran, hatta zaman zaman methiyeler döktüren bazı mitleri kullanmak suretiyle yarattıkları manipülasyon sayesinde, çoğunluğun çıkarları doğrultusunda oluşturulmamış bir düzenin devamını temin için çoğunluğun desteğini kazanırlar. Bunu yaparken elde ettikleri başarı, alternatif sosyal düzenlemelerin gündem dışına itilmesini sağlar (1993: 9, 10).

7. Bulgular

Siyasi iktidarların, kendi meşruiyetleri ve devamlılıklarını sağlamak amacıyla ihtiyaç duydukları, doğrudan veya dolaylı yararlandıkları araçlardan biri de medyadır. Kitlelere ulaşarak kamuoyu oluşturma gücünü taşıyan medya, iktidarların zorunlu olarak vazgeçemedikleri bir mecradır. Üretilen ve uygulanan politikaların kamuoyu nezdinde meşruiyetinin inşa edilmesi, sahip olunan erk ve iktidarın doğasındaki hegemonyanın muhatabı olan kitleler üzerinde rıza üretimini sağlaması, koruması ve sürdürmesi sürecinde yazılı ve görsel medyanın önemli payı hiç kuşkusuz yadsınamaz. Bu süreçte özellikle günlük basında yer alan karikatürler, siyasi ortama bakarken yayınlandığı medya kuruluşu ve durduğu yerle anlam kazanmaktadır. Günlük gazete karikatürlerinin, iktidarların politikalarını destekleyen ve meşrulaştıran dili, hegemonyanın inşasında ve rızanın üretiminde önemli bir role sahiptir. Bu çalışmanın amacı da, anlama ve yorumlama edimleri aracılığıyla Salih Memecan'ın Sabah gazetesinde yayınlanan karikatürlerinde Recep Tayip Erdoğan başkanlığında kurulan 60. hükümetin politikalarının, eylem ve etkinliklerinin nasıl temsil edildiğini, hegemonya ve rızanın nasıl kurulduğunu ve üretildiğini ortaya koymaktır.

Siyasal iktidarın doğasında kendi varlığını koruma ve devam ettirme güdüsü yatar. İçinde bulunduğu ve kendisi için ayrılmış zamanı yalnızca tasavvurundaki dönüşüm için değil, erkinin devamını sonraki zamanlarda sürdürmek için de kullanır. Tüm zamanlara yayılmak isteyen bu mekanizmanın etkisindeki coğrafyada, elde tutulması istenen gücün sürekliliği kitleler üzerinden sağlanabilir. Medyanın ve içeriğindeki ürünlerin vazgeçilmezliği işte bu noktada başlamaktadır. Destek arayışındaki siyasi yapılanmalar, kendi fikirlerini daha yoğun ve daha fazla kitleye aktarmak için medyanın olanaklarından her zaman yararlanmak istemişlerdir. Bir medya ürünü olarak karikatürün önemi de, diğer medya ürünlerinden daha geride değildir. Çizgilerin dilindeki ve dile gelmiş çizgilerdeki kısa metinlerin taşıdığı söylem, kapladığı yerden daha büyük bir anlamı karşılamaktadır. Uzun tutulmuş siyasi nutuklar, ayrıntılara boğulmuş gazete haberleri, saatlere yayılan televizyon yayınları karikatürün tezgahında birkaç kalem darbesiyle anlamı aynı kapının önüne çıkarmaktadır. Sınırlara bölünmüş coğrafyalarda ve nihayetinde tüm yeryüzünde varlığını, yeniden ürettiği hegemonyasıyla devam ettiren iktidarların bunu yaygın bir medya ürünü olan karikatürler üzerinden nasıl yaptığını ortaya koyması, çalışmamızın gayretine önem atfetmektedir.

Ele aldığı konuların toplumda yarattığı gündemle, topluma yön veren bir mekanizma olarak medya ve siyaset arasında karşılıklı bağımlılık temelinde işleyen bir ilişki vardır. Siyasilerin bir rıza üretme, meşruiyet sağlama aracı olarak ihtiyaç duyduğu medya, gelinen noktada gelişen teknolojiyle birlikte iktidarların hegemonyasını ürettikleri bir araç olmuştur. Karikatür ise bu amaçla kullanılan yaygın medya ürünlerinden biridir. İktidar hegemonyasının özellikle siyasi içerikli karikatürlerin diliyle de kurulduğu, anlamın siyasi erkin koyduğu sınır içerisinde onun söylemiyle karikatürler üzerinden de kapatıldığı bu çalışmanın temel varsayımları arasındadır.

Çalışmanın kapsamı, 60. hükümet döneminde (29.08.2007 / 06.07.2011) Sabah gazetesinde yayımlanan Karikatürist Salih Memecan'a ait, dönemin siyasi gündeminde kendine önemli bir yer açmış üç konuyu içeren karikatürlerle sınırlı olacaktır. Belirlenen başlıklar şöyledir:

- **2010 Anayasa değişikliği referandumu:** 1 Ağustos – 12 Eylül 2010 tarihleri arasında yayımlanan, referandum öncesindeki yaklaşık bir buçuk aylık sürede yayımlanan beş adet karikatür.
- **Ergenekon davası:** Ergenekon'un devamını sağlamak amacıyla örgütün varlığının bilinçli olarak reddedilip gizlenmeye çalışıldığı; hazırlanan iddianamenin ve davanın önemsizleştirilme gayreti içinde bulunduğu mesajını veren beş adet karikatür.
- **Türban sorunu:** Türbanlı öğrencilerin üniversiteye girme yasağını, türbanın kamusal alanda yasak olmasını, yargının türban yasağını sürdüren kararlarını, CHP'nin 2008 yılında başlattığı ve "çarşaf açılımı" olarak tabir edilen çarşafli kadınlara parti rozeti takma eylemini ve ana muhalefet partisi olarak kamusal alanda türban yasağını destekleyen düşüncelerini ele alan beş adet karikatür.

7.1. 2010 Anayasa Değişikliği Referandumu Konulu Karikatürlerin Çözümlemesi (1 Ağustos – 12 Eylül 2010)

Sabah gazetesinde 1 Ağustos – 12 Eylül 2010 tarihleri arasında yayımlanan, 2010 anayasa değişikliği referandumunu konu alan Salih Memecan'a ait beş adet karikatürün göstergebilimsel yöntemle çözümü.

Karikatür 1: Sabah – Eylül 2010

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Görüntüsel	İnsan	Erkek	Başbakan Recep Tayyip Erdoğan	AKP hükümeti

...

Görüntüsel	İnsan	Erkek	Vatandaş	Kısıtlanmış özgürlüklerden bunalmış vatandaşlar
Görüntüsel	Nesne	Anayasa kitapçığı	Bir devletin yönetim biçimini belirten, yasama, yürütme, yargılama güçlerinin nasıl kullanılacağını gösteren, yurttaşların kamu haklarını bildiren temel yasaların toplandığı kitapçık.	Özgürlükleri kısıtlayan, askeri yönetimden kalma maddelerle dolu 1982 Anayasası.
Belirtisel	Mimik (yüz ifadesi)	Ağzın sıkıca kapanıp gözlerin kapatılması ve terleme.	Sıkıntıya düşmek, zorluk çekmek.	Özgürlükleri kısıtlayan, askeri yönetimden kalma maddelerle dolu 1982 Anayasası'nı değiştirmek isteyen iktidarın, bu değişikliğe karşı çıkan taraflarca zor durumda bırakılması.
Belirtisel	Mimik (yüz ifadesi)	Gözlerin sıkıca kapatılıp ağzın açılması.	Acı, sıkıntı, keder.	Darbe döneminden kalan yasakçı bir anayasayla yönetilmenin zorluğu.
Belirtisel	Vücut hareketi	Dizleri kırıp yere doğru eğilerek ellerle bir şeyi kavrayıp yukarı doğru kaldırma.	Bulunduğu yerden almak, yukarı doğru hareket ettirmek.	Darbe döneminden kalan yasakçı bir anayasanın vatandaş üzerindeki baskısını sonlandırmak.
Dilsel	Kavram	Anayasa	Bir devletin yönetim biçimini belirten, yasama, yürütme, yargılama güçlerini nasıl kullanacağını gösteren, yurttaşların kamu haklarını bildiren temel yasa.	Özgürlükleri kısıtlayan, askeri yönetimden kalma maddelerle dolu 1982 Anayasası.
Dilsel	Tarih/Dönem	12 Eylül	Askeri darbe dönemi.	Ülkenin darbe yapan ordu tarafından yönetildiği ve antidemokratik bir anayasanın da

...				
(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)				
				yürürlüğe konulduğu dönemi.
Dilsel	Kavram	Hayır	‘Yok, öyle değil, olmaz’ anlamlarında onamama bildiren söz.	Hayırcı: Anayasa referandumunda hükümet aleyhine oy kullanacak (‘Hayır’ oyu) kişiler.
Dilsel	Kavram	Akıl	Düşünme, anlama ve kavrama gücü.	Akıl sır ermemek: Anayasa referandumunda
Dilsel	Kavram	Sır	Aklın erişemedi, açıklanamayan veya çözülemeyen şey; gizem.	‘Hayır’ oyu verecek olmanın anlamsızlığı. Akılsızlık.
Dilsel	Kavram	İyi	İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan.	
Dilsel	Kavram	Böyle	Bunun gibi, buna benzer, bu derece.	Darbe döneminden kalan yasakçı bir anayasa ile sürdürülen düzen.

Tablo 1: Karikatür 1’in Göstergebilimsel Çözümlemesi

Karikatür 1 – Göstergebilimsel Anlam:

Darbe döneminden kalan yasakçı 1982 Anayasası’nı değiştirip sivilleştirme gayretinde gösterilen iktidar, Başbakan Erdoğan’ın nezdinde vücut bulmuştur. Zorlanarak da olsa vatandaşın üzerinde yük olan, onları kısıtlayıp güçlük çıkararak Anayasa, Başbakan’ın çabasıyla özgürleştirilmek istenmektedir. Kendi yararlarına olan bu değişime karşı çıkanları, anayasa referandumunda ‘Hayır’ oyu kullanılmasını isteyenleri ötekileştiren, onları tuhaf talepleri olan anlaşılabilir kişiler olarak gösteren karikatür, iktidarın referandumda götürdüğü değişiklik istenen anayasa maddelerini herkesin refahı için desteklenmesi gereken bir eylem/politika olarak anlamlandırmaktadır.

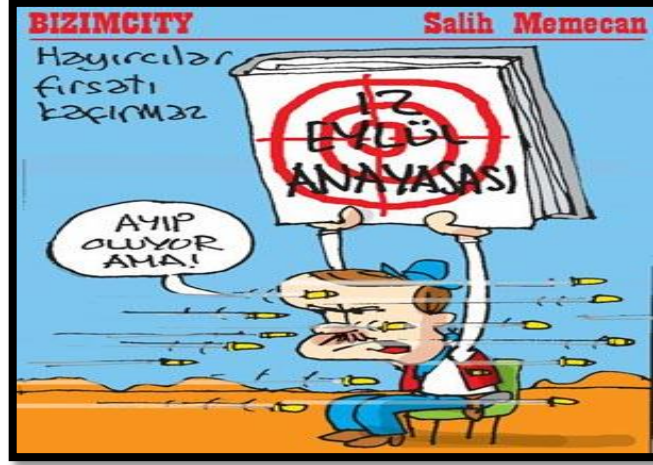
Karikatür 2: Sabah – Ağustos 2010

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Görüntüsel	İnsan	Erkek	İşçi	
Dilsel	Kavram	Hayır	'Yok, öyle değil, olmaz' anlamlarında onamama bildiren söz.	Anayasa referandumunda 'Hayır' oyu kullanmak.
Dilsel	Kavram	Evet	'Öyledir' anlamında kullanılan bir doğrulama ve onaylama sözü; olur, peki, tamam.	Anayasa referandumunda 'Evet' oyu kullanmak.
Dilsel	Eylem	Demek	Söylemek, söz söylemek.	
Dilsel	Kavram	Sendika	İşçilerin veya işverenlerin iş, kazanç, toplumsal ve kültürel konular bakımından çıkarlarını korumak ve daha da geliştirmek için aralarında kurdukları birlik.	

Tablo 2: Karikatür 2'nin Göstergebilimsel Çözümlemesi

Karikatür 2 – Göstergebilimsel Anlam:

1982 Anayasası'nın bazı maddelerini değiştirmek için referanduma başvuran hükümetin bu teklifine referandumda 'Hayır' oyu vereceğini açıklayan ve sendika üyelerine bu yönde telkinde bulunan sendikacıların bu düşüncesinin arkasında aslında değişikliği onaylama arzusunun yattığı, dillendirilmiş 'Hayır'ın içine yazılmış onlarca 'Evet' sözcüğüyle gösterilmektedir. Her ne kadar kimi sendikalar referandumda hükümet için olumsuz oy vereceğini açıklamış olsalar da, sendika üyesi emekçilerin akıllarında bu değişikliğin müspet olacağı yer etmiştir. Bilhassa sol cephede bulunan sendikaların 'Hayır' oyu kullanacaklarını açıklamasının, sağcı bir siyasi partinin iktidarda olması nedeniyle bütünüyle ideolojik davranmaktan kaynaklandığı vurgulanmaktadır. İktidarın önerisine menfi oy kullanmanın 'Hayırcılar' nezdinde salt hükümete karşı çıkmak olduğu bu karikatürün de temel mesajıdır.

Karikatür 3: Sabah – Ağustos 2010

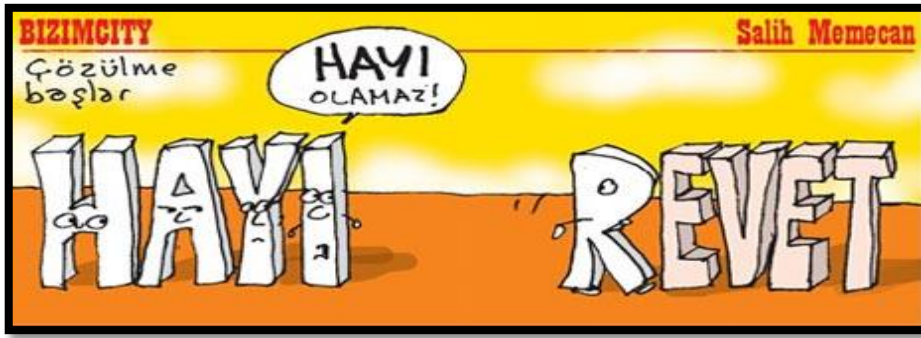
Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Görüntüsel	İnsan	Erkek	Başbakan Recep Tayyip Erdoğan	AKP hükümeti
Görüntüsel	Nesne	Anayasa kitapçığı	Bir devletin yönetim biçimini belirten, yasama, yürütme, yargılama güçlerinin nasıl kullanılacağını gösteren, yurttaşların kamu haklarını bildiren temel yasaların toplandığı kitapçık.	Özgürlükleri kısıtlayan, askeri yönetimden kalma maddelerle dolu 1982 Anayasası.
Görüntüsel	Nesne	Kurşun	Tüfek, tabanca vb. ateşli silahlarda kullanılan mermi.	Anayasa değişikliğine karşı duran muhalif parti, kişi ya da diğer kurumların olumsuz eleştirileri.
Simgesel	İşaret/Sembol	Hedef	Nişan alınacak yer; nişangah.	Özgürlükleri kısıtlayan, askeri yönetimden kalma maddelerle dolu 1982 Anayasası'nın yapılacak değişikliklerle daha demokratik bir hale getirilmesi için hükümetin gündemine alınması.
Belirtisel	Mimik (yüz ifadesi)	Kaşların çatılıp	Kızgın olan, öfkeli.	Anti demokratik maddelerin bulunduğu bir

...		gözlerin kısılması.		anayasada yapılacak değişikliği tartışmak yerine hükümeti yıpratmayı hedef alan davranışlarda bulunmaya öfkelenme hali.
Dilsel	Tarih/Dönem	12 Eylül	Askeri darbe dönemi.	Ülkenin darbe yapan ordu tarafından yönetildiği ve antidemokratik bir anayasanın da yürürlüğe konulduğu dönemi.
Dilsel	Kavram	Anayasa	Bir devletin yönetim biçimini belirten, yasama, yürütme, yargılama güçlerini nasıl kullanacağını gösteren, yurttaşların kamu haklarını bildiren temel yasa.	Özgürlükleri kısıtlayan, askeri yönetimden kalma maddelerle dolu 1982 Anayasası.
Dilsel	Kavram	Hayır	'Yok, öyle değil, olmaz' anlamlarında onamama bildiren söz.	Hayırcı: Anayasa referandumunda hükümet aleyhine oy kullanacak kişiler.
Dilsel	Kavram	Fırsat	Herhangi bir şey için en uygun zaman, uygun durum veya şart.	Fırsatı kaçırmamak: Amacı yalnızca hükümeti yıpratmak olan çevrelerin, hükümetin tartışmaya açık her girişimini bu amacını gerçekleştirmeye uygun fırsat olarak görmesi.
Dilsel	Eylem	Kaçırmak	Bir işi belirlenen zamanda yapamamak.	
Dilsel	Kavram	Ayıp	Utanılacak durum veya davranış.	Anayasa değişikliğini tartışmak yerine hükümeti yıpratmaya yönelik saldırılarda bulunmanın ayıplı durumu.
Dilsel	Eylem	Olmak	Meydana gelmek, vuku bulmak.	
Dilsel	Bağlaç	Ama	Bazen dikkati çekmek için cümlelerin sonuna getirilen bir söz.	

Tablo 3: Karikatür 3'ün Göstergibilimsel Çözümlemesi

Karikatür 3 – Göstergebilimsel Anlam:

Bu karikatürde, 1982 Anayasası'nın bazı maddelerinde yapılacak değişiklik için referandum kararı alan iktidarın, darbe döneminden kalan anayasayı değiştirme hamlesinin muhalifler tarafından iktidara saldırmak için bir araç olarak kullanıldığı gösterilmeye çalışılmıştır. İktidar, darbe dönemi anayasasını hedef haline getirip onu demokratikleştirmek isterken saldırılara maruz kalmaktadır. Yöneltilen eleştirilerin karikatürde cisimleşmiş hali olan kurşunlar, hedef olarak belirlenen anayasaya değil, Başbakan Erdoğan'a atılmaktadır. Bununla iktidarı zayıflatma amacının güdüldüğü ifade edilmek istenmiştir. Referandumda 'Hayır' oyu kullanacak kesimler 'Hayırcılar' olarak bir kümede toplanarak onların anayasa değişikliğini iktidar karşıtı eylemlerine alet ettikleri öne çıkarılmıştır. Bu davranışın iktidar cephesinde hatalı kabul edilmesine, zarar verme amacındaki saldırılar Başbakan'a 'ayıplatılarak' ortak olunmaktadır.

Karikatür 4: Sabah – Ağustos 2010

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Görüntüsel	Alfabe	Harf	Dildeki bir sesi gösteren ve alfabeği oluşturan işaretlerden her biri, kod.	Referandumda 'Evet' ve 'Hayır' oyu kullanacak iki farklı taraf.
Belirtisel	Mimik (yüz ifadesi)	Gözlerin ve ağzın açılması, bir şeye bakakalma.	Düşünceleri dağılmış, karışmış, ne yapacağını bilemez duruma gelmiş.	Referandumda 'Hayır' oyu kullanacak tarafın, kendi içindeki çözümlere karşıdaki şaşkınlığı.
Dilsel	Kavram	Hayır	'Yok, öyle değil, olmaz' anlamlarında onamama bildiren söz.	Anayasa referandumunda 'Hayır' oyu kullanmak.
Dilsel	Kavram	Evet	'Öyledir' anlamında kullanılan bir doğrulama ve onaylama sözü; olur, peki, tamam.	Anayasa referandumunda

...				
(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)				
				'Evet' oyu kullanmak.
Dilsel	Kavram	Çözülme	Çözülme işi. Kişilik, karakter vb. bir bütünde birliğin bozulması durumu.	Çözülmenin başlaması: Anayasa referandumundaki 'Hayırcı' tarafın içindeki dağılma. Karşı tarafa geçmenin başlaması.
Dilsel	Eylem	Başlamak	Bir işe girişmek, harekete geçmek.	
Dilsel	Eylem	Olmamak	Meydana gelmek, varlık kazanmak karşıtı.	

Tablo 4: Karikatür 4'ün Göstergibilimsel Çözümlemesi

Karikatür 4 – Göstergibilimsel Anlam:

Referandumda 'Hayır' ve 'Evet' oyu verecek kitleler bu sözcükleri oluşturan harflerle cisimleştirilmiştir. 'Hayır' veya 'Evet' oyu verecek, diğer bir deyişle iktidarın anayasa değişikliğini onaylayacak ya da reddedecek vatandaşlar iki farklı uçta gösterilmiş ve değişikliği onaylamayacak tarafın harflerinden biri, değişikliği onaylayacakların tarafına geçirilerek diğer taraftaki fikir birliğinde çözülme yaşandığı gösterilmek istenmiştir. 'Hayır' tarafını oluşturan harflerin suratına çizilen şaşkınlık ifadesi, bu çözülme karşısında onların da çaresizliğini vurgulamaktadır. 'Evet' oyu verecekler birbirine kenetlenmiş olarak çizilirken, diğer taraftan kopanların 'Evet' tarafına dahil olduğu anlatılmıştır.

Karikatür 5: Sabah – Eylül 2010

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Görüntüsel	İnsan	Erkek	Başbakan Recep Tayyip Erdoğan	AKP hükümeti
Görüntüsel	İnsan	Erkek	Vatandaş	Askeri darbe döneminden kalma antidemokratik bir anayasayı değiştirme gayretindeki hükümetin bu girişimine karşı çıkan taraf.
Görüntüsel	Nesne	Kılıç	Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah.	Anayasa referandumunda 'Hayır' oyu kullanmanın kendi kendine zarar vermek anlamını taşıması.
Belirtisel	Cisim	Kan	Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı.	
Belirtisel	Mimik (yüz ifadesi)	Ağzın her iki yana açılarak dişlerin görünmesi.	Gülmek.	Anayasa referandumunda 'Hayır' oyu kullanmak kendine zarar vermek anlamına geldiği

...				halde hükümeti yıpratmak için bunu belli etmemeye çalışmak.
Dilsel	Kavram	Hayır	‘Yok, öyle değil, olmaz’ anlamlarında onamama bildiren söz.	Hayırcı: Anayasa referandumunda hükümet aleyhine oy kullanacak kişiler ve bu davranışın oluşturduğu yaklaşım.
Dilsel	Kavram	Yaklaşım	Bir sorunu ele alış, ona bakış biçimi.	
Dilsel	Ünlem	A-ha	Şaşkınlık, hayret bildiren bir ünlem.	
Dilsel	Kavram	Nasıl	Bir hareketin yapılış biçimine duyulan şaşkınlığı belirten söz.	
Dilsel	Eylem	Acıtmak	Acı çektirmek, incitmek, kızdırmak.	
Dilsel	Bağlaç	Ama	Bazen dikkati çekmek için cümlelerin sonuna getirilen bir söz.	
Dilsel	Kavram	Can	İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağlayan ve ölümle vücuttan ayrılan madde dışı varlık.	
Dilsel	Noktalama işareti	Ünlem	Korku, sevinç, acıma, şaşkınlık vb. duyguları anlatan kelime veya cümlelerin sonuna konulan noktalama işaretinin adı.	Hükümet karşıtı olduğundan anayasa referandumunda ‘Hayır’ oyu verecek kişilerin bu davranışlarıyla hükümete zarar verdiklerini sanarak sevinirken aslında kendilerine zarar vermesi.

Tablo 5: Karikatür 5’in Göstergebilimsel Çözümlemesi

Karikatür 5 – Göstergebilimsel Anlam:

İktidarın değişmesini istediği anayasa maddelerine olumsuz oy kullanacakları “hayırcı yaklaşımla” ötekileştiren karikatür, bu yaklaşımıyla iktidara zarar vereceğini düşünenleri kurnaz bir sırtıyla çizmiş, referandumda ‘Hayır’ oyu kullanacak olanların bu düşüncelerini kendilerini vuran bir kılıçla resmetmiştir. Üzerinde ‘Hayır’ yazan bir kılıç iktidarın anayasa değişikliği referandumuna verilecek oyun olumsuzluğunu gösterirken, bu kılıcı Başbakan’a saplamak isteyenlerin aslında en büyük zararı kendilerine verdikleri aktarılmıştır. Kılıcın ucu Başbakan’a yalnızca dokunurken, hayırcı yaklaşıma sahip olanlarda açtığı zarar, kılıcın girdiği yerden dağılan kanla belirtilmiştir.

7.2. Ergenekon Davası Konulu Karikatürlerin Çözümlemesi

Ergenekon'un devamını sağlamak amacıyla örgütün varlığının bilinçli olarak reddedilip gizlenmeye çalışıldığı; hazırlanan iddianamenin ve davanın önemsizleştirilme gayreti içinde olduğu mesajını veren beş adet karikatürün göstergebilimsel yöntemle çözümü.

Karikatür 6: Sabah – Temmuz, 2008

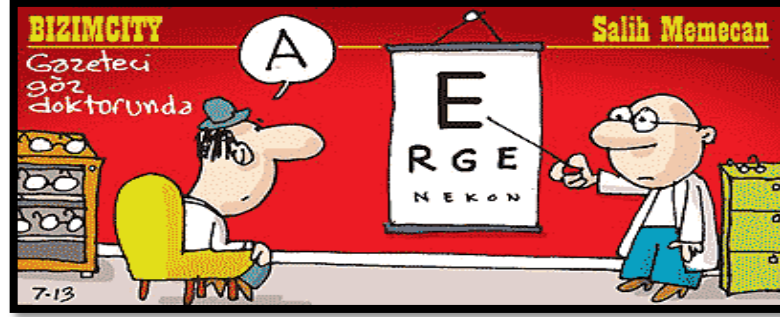
Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Görüntüsel	İnsan	Erkek	CHP Genel Başkanı Deniz Baykal	Ana muhalefet partisi CHP, bu partinin milletvekilleri, yandaşları ve temsil ettiği ideoloji.
Görüntüsel	Nesne	Hortum	Genellikle plastikten uzun ve esnek boru.	Hükümetin aktif rol oynadığı Ergenekon davasındaki ciddiyeti dağıtma gayretindeki CHP'nin, bu tavrını içinde kendinin de boğulmaya başlayacağı kadar abartması.
Belirtisel	Mimik (yüz ifadesi)	Yanakların havayla dolmuş bir şekilde şişmesi ve kaşların yukarı doğru kalkması.	Boğulma	
Görüntüsel	Madde	Su	Hidrojenle oksijenden oluşan, sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde.	Ergenekon terör örgütü hakkında iktidarın görüşüne muhalif beyanlar.
Dilsel	Kavram	Ergenekon	Dağın en yüksek noktası, doruğu.	1. Türklerin Orta Asya'daki efsanevi anayurdu.

...				(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)
				2. Bir destan ismi. Göktürklerin yeniden doğuşuna ilişkin hikaye. 3. Ergenekon davası.
Dilsel	Kavram	Sulandırma	Sulu duruma gelmesini sağlamak.	CHP'nin, Ergenekon terör örgütünü bağlantılarıyla birlikte açığa çıkarıp yargılama sürecinin ciddiyetini, ağırlığını kaybettirme yönünde beyanlarda bulunması.
Dilsel	Kavram	Gayret	Çalışma, çabalama.	
Dilsel	Sıfat	Bu	İşaret sıfatı.	
Dilsel	Kavram	İş	Yapılan şey, davranış.	
Dilsel	Eylem	Abartmak	Bir şeyi olduğundan büyük veya çok göstererek anlatmak.	
Dilsel	Kavram	Galiba	Görünüşe göre, sanılır ki.	
Dilsel	Yansıma	Gulp	Boğulma sesi	

Tablo 6: Karikatür 6'nın Göstergibilimsel Çözümlemesi

Karikatür 6 – Göstergibilimsel Anlam:

Ana muhalefet partisi CHP'nin Genel Başkanı Deniz Baykal'ın Ergenekon iddianamesi ve davasıyla ilgili gösterdiği iktidar karşıtı tavrına ve yaptığı açıklamalara meselenin hafife alındığı değerlendirilmesiyle yaklaşmıştır. Baykal'ın, elinde tuttuğu hortumdan akan suyun etrafını çevreleyerek yükselip boyuna ulaşması ve kendisinin de boğulmak üzere resmedilmesi, 'sulandırma'nın düz anlamı gösterilerek mecazi anlamının anlatılmak istenmesidir. Bizzat yaptığı bir eylemin içinde boğulmak üzere olarak gösterilmesi de, ana muhalefet partisinin Ergenekon davasıyla ilgili tutumu karşısında karikatürün konumlandığı yere açıklık getirmektedir. Bu karikatürde muhalefetin örgüt karşısındaki durumu, meseleyi hafife alarak örgütün gizlenmesini ve dolayısıyla iktidar karşıtı planları ve terör eylemlerini sürdürmesini sağlamaya yardım ettiği yönündedir.

Karikatür 7: Sabah – Temmuz, 2008

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Görüntüsel	İnsan	Erkek	Gazeteci	Ergenekon davasında hükümete karşı görüş sergileyen medya organları ve gazeteciler.
Görüntüsel	İnsan	Erkek	Göz doktoru	Ergenekon'un bir terör örgütü olduğunu, örgütün kirliliğini ve söz konusu davanın önemini hala kavrayamadığı ima edilen bir kısım medyaya gerçeği en baştan anlatma çabası.
Görüntüsel	Nesne	Levha	Bir yere asılmak için yazılmış yazı.	
Görüntüsel	Nesne	Çubuk	Değnek biçiminde ince, uzun ve sert olan şey.	
Belirtisel	Vücut hareketi	Elde tutulan bir çubukla duvarda asılı bir yazı ya da nesneyi işaret etmek.	Bir kimsenin bilmediği bir konuda bilgi sahibi olmasını sağlamak.	
Dilsel	Kavram	Göz	Görme organı.	
Dilsel	Kavram	Doktor	Hekim	
Belirtisel	İnsan	Erkek	Görme bozukluğu olan hasta.	
Dilsel	Harf	E	Alfabenin altıncı harfi	Ergenekon terör örgütünün perde arkasını anlamak için giriş dersi.
Dilsel	Harf	A	Alfabenin ilk harfi	

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)				
				Gösterilmeye çalışıldığı halde Ergenekon terör örgütünü görmezden gelmekte direnen gazeteciler.
Dilsel	Kavram	Gazeteci	Gazeteye yazı yazmayı, haber toplayıp vermeyi veya gazetenin yazı işlerinde çalışmayı iş edinen kimse.	Ergenekon terör örgütü ve davası karşısında hükümetin takındığı tutuma ters düşen ve muhalif bir söylem geliştiren medya organları, gazeteciler.

Tablo 7: Karikatür 7'nin Göstergibilimsel Çözümlemesi

Karikatür 7 – Göstergibilimsel Anlam:

AKP hükümeti döneminde ortaya çıkarılan ve hakkında dava açılan Ergenekon terör örgütü konusunda hükümetin tutumunu benimsemeyen ve örgütle ilişkilendirilen isimlerin örgüt üyesi olduğu iddiasına mesafeli ve eleştirel yaklaşan medya organlarına Ergenekon örgütünün ne olduğu öğretilmeye çalışılırken kimi gazetecilerin öğrenmemekte ısrarla direnmesi anlatılmaya çalışılmıştır. Göz doktorunun duvarda asılı harf levhasında yazılı ve birleştirilerek okunduğunda 'Ergenekon' kelimesini oluşturulan harflerden 'E' harfi gösterilirken hasta koltuğunda oturan bir gazeteciye bu harf 'A' olarak hatalı okutulmaktadır. Söz konusu örgüte hükümetin söylemiyle yaklaşmayan gazeteciler hasta ve gösterilen hakikati anlamayan gazeteci olarak sunulmuştur.

Karikatür 8: Sabah – Temmuz, 2008

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Görüntüsel	İnsan	Polis	Şehirde kamu düzenini, huzur ve güvenliği sağlayan kuruluştaki görevli, kollukçu.	Ergenekon'un polisiye bir vakıa olduğu, terör örgütü niteliği taşıdığı mesajının verilmesi.
Görüntüsel	Nesne	Telsiz	Türlerine göre belirli bir kapsama alanı içinde belirli kişilerin iletişimini sağlayan, elektromanyetik dalgalar yardımıyla çalışan araç.	
Görüntüsel	Nesne	Gazete	Genellikle günlük, kimi zaman haftalık ya da haftada birkaç kez olmak üzere yayımlanan, güncel haber ve bilgileri veren süreli yayın.	Ergenekon davasındaki süreçte hükümeti eleştiren, örgütten ve örgüt üyelerinden yana tavır sergileyen kimi yayın organlarının örgütün varlığını gizlemeye ve terör suçlarını örtmeye yönelik yayın yapması.
Dilsel	Sıfat	Birkaç	Çok olmayan, az sayıda, az.	
Dilsel	Kavram	Gazete	Politika, ekonomi, kültür ve daha başka konularda haber ve bilgi vermek için yorumlu veya yorumsuz, her gün veya belirli zaman aralıklarıyla çıkarılan yayın.	
Dilsel	Bağlaç	İle	Kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, beraberlik, araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan bir söz.	
Dilsel	Kavram	Üzeri	Bir şeyin görülen yanı, yüzü.	
Dilsel	Eylem	Kapatmak	Bitirmek, unutturmak, söz edilmesini engellemek.	

...				
(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)				
Dilsel	Eylem	Çalışmak	Bir şeyi yapmak için gereken çarelere başvurmak, çaba harcamak.	
Dilsel	Kavram	Şef	Yetki ve sorumluluğu olan, yöneten kimse.	Ergenekon'un polisiye bir vakta olduğu, terör örgütü niteliği taşıdığı mesajının verilmesi.
Dilsel	Bağlaç	Ama	Çelişkili ve tutarsız iki cümleyi birbirine bağlamaya yarayan bir söz, lakin.	Gizlemeye çalışılan Ergenekon terör örgütünün suç unsurlarıyla birlikte ortaya çıkarılması.
Dilsel	Kavram	Sonunda	En son zamanda, nihayetinde.	
Dilsel	Eylem	Bulmak	Arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak.	
Dilsel	Kavram	Galiba	Görünüşe göre, sanılır ki.	
Dilsel	Kavram	Ergenekon	Dağın en yüksek noktası, doruğu.	1. Türklerin Orta Asya'daki efsanevi anayurdu. 2. Bir destan ismi. Göktürklerin yeniden doğuşuna ilişkin hikaye. 3. Ergenekon davası.

Tablo 8: Karikatür 8'in Göstergebilimsel Çözümlemesi

Karikatür 8 – Göstergebilimsel Anlam:

Karikatürde ismini oluşturan harflerle gösterilen Ergenekon terör örgütü üzerine gazete sayfaları örtülerek aslında bazı medya organlarının söz konusu örgütü gizlemek için yayın yaptığı mesajı verilmek istenmiştir. Örgütün vitrininde bulunan bu yayınlar onu ve eylemlerini perdelemekte, hakikati gizlemektedir. Fakat medya gibi büyük bir güce de başvurulsa nihayet örgüt yakayı ele vermiştir ve artık örgüt üyelerinin lehine yayın yapan gazetelerin gücü de hakikatin ortaya çıkmasına engel olamayacaktır.

Karikatür 9: Sabah – Ocak, 2009

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Görüntüsel	İnsan	Erkek	Ergenekon terör örgütü yandaşı.	
Görüntüsel	Nesne	Kamera	Görüntülerin filme alınmasını sağlayan alet, alıcı.	Ergenekon terör örgütünün açığa çıkarılmasına mesafeli yaklaşan, iktidarın davaya yaklaşımını eleştirel olarak ele alan bir kısım medya.
Görüntüsel	Nesne	Macun	Hamur kıvamına getirilmiş madde.	
Belirtisel	Nesne	Şapka	Keçe, hasır, kumaş, ip vb. ile yapılan başlık.	Ergenekon davasının önemsiz gösterilmeye çalışılması.
Belirtisel	Mimik (yüz ifadesi)	Ağzın kapatılıp, alt çenenin yukarı doğru çekilerek gözlerin baygın bakması.	Somurtmak	Örgütün açığa çıkarılmasının ve yargılanmaya başlamanın moral çöküntüsü.
Dilsel	Kavram	Ergenekon	Dağın en yüksek noktası, doruğu.	1. Türklerin Orta Asya'daki efsanevi anayurdu. 2. Bir destan ismi. Göktürklerin

...				yeniden doğuşuna ilişkin hikaye. 3. Ergenekon davası
Dilsel	Eylem	Gülmek	İnsanın hoşuna veya tuhafına giden olaylar, durumlar karşısında, genellikle sesli biçimde duygusunu açığa vurması.	Ergenekon davasında örgütten ve örgüt üyelerinden yana tavır sergileyen kimi yayın organlarının davaya karşı tutumunun dillendirilmesi.
Dilsel	Sıfat	Biraz	Bir parça, azıcık.	
Dilsel	Kavram	Abi	Ağabey	
Dilsel	Ünlem	Yaa	Şaşma, istek vb. bildiren ünlem.	
Dilsel	Sıfat	Bu	İşaret sıfatı.	
Dilsel	Kavram	Surat	Yüz	
Dilsel	Zarf	Nasıl	Bir işin ne biçimde, hangi yolla olduğunu belirtmek için kullanılan bir söz.	
Dilsel	Kavram	Sulandırma	Sulu duruma gelmesini sağlamak.	Ciddiyetini, ağırlığını kaybettirmek.
Dilsel	Kavram	Sen	İkinci tekil kişi.	Ergenekon terör örgütü.

Tablo 9: Karikatür 9'un Göstergebilimsel Çözümlemesi

Karikatür 9 – Göstergebilimsel Anlam:

Medyanın dikkatinin üzerinde olduğu Ergenekon terör örgütünü simgeleyen ve üzerinde 'Ergenekon' yazan bir kişinin başına genelde bir eğlencede, kutlamada kullanılan türden bir şapka giydirilerek kamera karşısına geçirilmiştir. Amaç, örgütün varlığı ve o varlığın hakkındaki iddiaların hafife alınmasını, oluşan ciddi havanın dağıtılmasını sağlamaktır. Fakat her ne kadar Ergenekon terör örgütünün inkar edilmesi, davanın öneminin sarsılması için uğraşılsa da, kamera karşısındaki kişinin yüz ifadesiyle simgelenen esas durum gizlenememektedir. Ele geçirilmiş, oyunu bozulmuş olanların üzgün, somurtkan ifadesiyle bakmaktadır örgüt. Bu ifadenin sahiciliği, ciddiyeti, başına taktığı şapkanın muradıyla örtüşmemektedir. Örgüt ve onun yargılanma aşamasında iktidarın tutumunun aksine yayın yapan medya organları örgütün hafife alınarak davanın ilerlememesi, kamuoyunun meseleye yaklaşımındaki ciddiyetini sarsarak iktidara karşı kuşku beslemesi için örgütü olduğundan farklı biçimlerde göstermektedir. Bir kısım medya Ergenekon terör örgütünün gizli kalarak eylemlerine devam etmesini destekleyici yayın yapmaktadır.

Karikatür 10: Sabah – Ocak, 2009

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Görüntüsel	İnsan	Erkek	Yandaş gazeteci, siyasetçi, vatandaş vs.	Ergenekon terör örgütü yandaşı.
Görüntüsel	Nesne	Tüp	İçine krem, diş macunu, ilaç vb. maddeler konulan, bir ucu burğu kapaklı plastik veya metal boru.	Ergenekon terör örgütünün açığa çıkarılmasını istemeyenlerin gösterdiği çaba. Örgütü gizleme, örgüt üyelerinin yargı önüne çıkarılmasını engelleme gayreti.
Görüntüsel	Nesne	Macun	Hamur kıvamına getirilmiş madde.	
Belirtisel	Vücut hareketi	İki elin bir nesneye dayanması ve vücudun öne doğru atılması.	İtelemek	
Belirtisel	Mimik (yüz ifadesi)	Gözlerin belirgin bir biçimde açılması, büyümesi.	Zorlanmak	
Dilsel	Kavram	Ergenekon	Dağın en yüksek noktası, doruğu.	
Dilsel	Kavram	Boş	Bir işe yaramayan, yararsız.	1. Türklerin Orta Asya'daki efsanevi anayurdu. 2. Bir destan ismi. Göktürklerin yeniden doğuşuna ilişkin hikaye. 3. Ergenekon davası

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)				
Dilsel	Kavram	Çaba	Herhangi bir işi yapmak için ortaya konan güç, zorlu, sürekli çalışma, gayret.	Ergenekon terör örgütünün açığa çıkarılıp üyelerinin yargılanmasını engellemeye çalışmanın boş çabası.

Tablo 10: Karikatür 10'un Göstergibilimsel Çözümlemesi

Karikatür 10 – Göstergibilimsel Anlam:

Karikatürde Ergenekon terör örgütünün açığa çıkarılıp yargılanmasını istemeyenlerin anlamsız, boş bir gayret içinde oldukları, tüp içerisinden çıkarılan macunun geri konulamayacağı mitiyle anlatılmıştır. Bu çabayı gösteren kişinin niteliği belli olmamakla birlikte, hükümete muhalif olan tüm vatandaşlar ve bilhassa medya organları, gazeteciler olarak okunabilir. Muhalifler hem örgütün varlığını gizleyen kimseler olarak gösterilmiş hem de bu gizleme çabasının işe yaramayacağı onlardan birinin eylemi üzerinden belirtilmek istenmiştir.

7.3. Kamusal Alanda Türban Sorunu Konulu Karikatürlerin Çözümlemesi

Türbanlı öğrencilerin üniversiteye girme yasağını, türbanın kamusal alanda yasak olmasını, yargının türban yasağını sürdüren kararlarını, CHP'nin 2008 yılında başlattığı ve "çarşaf açılımı" olarak tabir edilen çarşafli kadınlara parti rozeti takma eylemini ve ana muhalefet partisi olarak kamusal alanda türban yasağını destekleyen düşüncelerini ele alan beş adet karikatürün göstergibilimsel yöntemle çözümü.

Karikatür 11: Sabah – Kasım, 2008

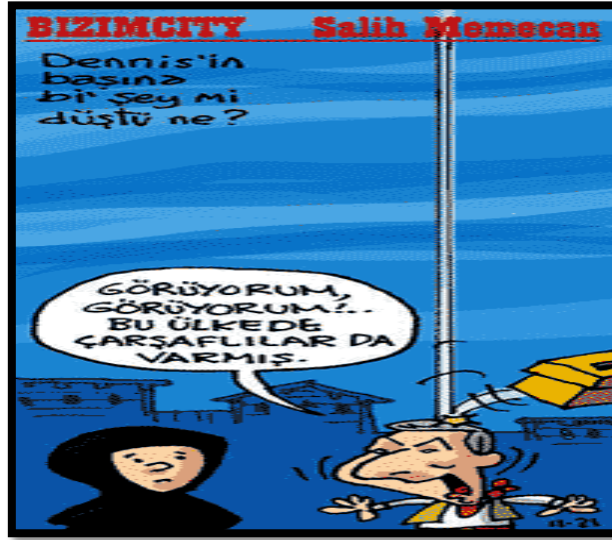
Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Görüntüsel	İnsan	Çarşafli kadın	İnancı gereği baştan aşağı siyah çarşafli örtünen Müslüman bir kadın.	CHP'nin 'çarşaf açılımı'nda parti rozeti takarak CHP üyesi yaptığı çarşafli kadınları temsilen bir kişi.
Görüntüsel	İnsan	Türbanlı kadın	İnancı gereği ya da siyasi bir simge olarak başını türbanla kapatan Müslüman bir kadın.	CHP'li olamayan türbanlı kadınları temsilen bir kişi

Görüntüsel	Nesne	Türban	İnce kumaştan yapılmış, başı sıkıca kavrayan bir tür baş örtüsü.	Siyasi ya da dini bir simge. İnancı gereği başını kapatan kadınların kullandıkları başörtüsü.
Görüntüsel	Nesne	Siyah çarşaf	Kadınların kullandığı ve baştan örtülen, pelerinli, etekli sokak giysisi.	Siyasi ya da dini bir simge. İnancı gereği vücudunun her yerini kapatan kadınların kullandıkları giysi.
Görüntüsel	Nesne	Rozet	Yakaya takılmak için çeşitli biçimlerde yapılan, bir kuruluşun sembolü sayılacak genellikle küçük metal nesne.	CHP rozeti. Çarşafli kadınların partiye üye yapılması.
Belirtisel	Vücut hareketi	Çenenin, baş ve işaret parmağının arasına alınması.	Düşünceli	Kendisi de çarşafli örtünen kadının CHP'ye üye olmasıyla birlikte, siyasi bir simge taşıdığı gerekçesiyle türbanlı kadınlara partisinin takındığı kuşkucu tavrına girmesi.
Dilsel	Kavram	Hava	Hava yuvarım oluşturan, bütün canlıların solunumuna yarayan, renksiz, kokusuz, akışkan gaz karışımı.	Görünüş, davranış, söz vb. için bir kimsenin durumunu belirten özellik. CHP üyeliğiyle birlikte kendisi de çarşafli olan kadının türbanlı kadınlara partisinin yasakçı anlayışıyla bakması.
Dilsel	Sıfat	Gerici	Toplumda çağdaş değerlere ve yeniliklere önem vermeyen, her yönüyle eskiyi özleyen veya eski düzeni yaşamaya çalışan kimse veya görüş.	Türbanlı, muhafazakar kadınların gerici bir zaviyeye sahip olduğu düşüncesi.

Tablo 11: Karikatür 11'in Göstergibilimsel Çözümlemesi

Karikatür 11 – Göstergibilimsel Anlam:

CHP'nin 2008 yılında yaptığı ve 'çarşaf açılımı' olarak tabir edilen, bir grup çarşafli kadının parti rozeti takılarak törenle CHP safına katılımını konu alan karikatürde partinin türban konusundaki yasakçı tavrı vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu karikatürde, CHP'nin her ne kadar türbanın, çarşafın kendisine karşı çıkılmadığı, bunları kullanan kadınların ötekileştirilmediği mesajını vermeye çalışsa da aslında özünde türbanlı kadınları dışladığı, yasakçı tavrından vazgeçmediği anlatılmıştır. CHP rozeti takan ve partiye katılan çarşafli bir kadının yolda gördüğü türbanlı bir kadına bakarak onun 'gerici' olduğunu düşünmesiyle, çarşaf açılımının parti aklının arka plandaki savunusuna ters düştüğü, tutarsız davranıldığı düşündürülmek istenmiştir. Bir CHP'li kadının çarşafli da olsa tıpkı partisi gibi türbana kamusal alanda getirilmek istenen özgürlüğe karşı çıkacağı, türbanlı kadınlara kuşkuyla yaklaşacağı savıyla örülü karikatür, ana muhalefet partisini köktenci bir türban düşmanı olarak yansıtmaktadır.

Karikatür 12: Sabah – Kasım, 2008

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Görüntüsel	İnsan	Erkek	CHP Genel Başkanı Deniz Baykal	Ana muhalefet partisi ve temsil ettiği ideoloji.
Görüntüsel	İnsan	Çarşafli kadın	İnanıcı gereği baştan aşağı siyah çarşafı örtünen Müslüman bir kadın.	CHP'nin bugüne kadar yok saydığı başını örten kadınlara karşı gösterdiği geç kalmış ve samimiyezsiz ilgi.

...				
(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)				
Görüntüsel	Nesne	Sandık	Seçimlerde oy pusulalarının atıldığı kutu.	Türbanlı-çarşafli kadınların kamusal alandaki sorunlarına onlardan oy alma kaygısıyla yaklaşmak.
Belirtisel	Mimik (yüz ifadesi)	Ağzın iyice açılarak kaşların kaldırılıp gülümsemesi.	Sevinç, mutluluk.	Ülkedeki türbanlı-çarşafli kadınlardan da CHP'ye oy kazandırılabilceğini kavrayarak kurnazlıkla sevinmek.
Dilsel	Eylem	Görmek	Anlamak, kavramak.	
Dilsel	Kavram	Ülke	Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların tümü, memleket.	
Dilsel	Sıfat	Çarşafli	İnançları gereği çarşaf giyinerek kapanan kadınlar.	

Tablo 12: Karikatür 12'nin Göstergibilimsel Çözümlemesi

Karikatür 12 – Göstergibilimsel Anlam:

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'ın 2008 yılında çarşafli bir grup kadına parti rozeti takarak CHP saflarına dahil ettiği ve “çarşaf açılımı” olarak anılan olayı konu edinen karikatürde, partinin bunu çarşafli, türbanlı kadınların oylarını almak için yaptığı, Baykal'ın kafasına düşün bir oy sandığı ve bunun sonucunda ülkede çarşafli kadınların da olduğunu görmeye başlamasıyla aktarılmıştır. CHP bu karikatürde kamusal alandaki türban yasağına karşı tutumu nedeniyle ülkedeki türbanlı, çarşafli kadınları görmemekle, ülke gerçeğine yabancı kalmakla itham edilmiştir.

Karikatür 13: Sabah – Şubat, 2008

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Görüntüsel	İnsan	Erkek	Üniversite hocası / Rektör	Türbanlı öğrencilerin üniversitede başını nasıl kapatacağı yönünde çalışma yapan Üniversitelerarası Kurul üyeleri, akademisyenler.
Görüntüsel	Nesne	Türban	İnce kumaştan yapılmış, başı sıkıca kavrayan bir tür başörtüsü.	Siyasi ya da dini bir simge. İnancı gereği başını kapatan kadınların kullandıkları başörtüsü.
Görüntüsel	Nesne	Cübbe	Hukukçuların, üniversite öğretim üyelerinin, din adamlarının, mezuniyet törenlerinde öğrencilerin elbise üstüne giydikleri uzun, yanları geniş, düğmesiz giysi.	
Görüntüsel	Nesne	Kep	Bazı törenlerde profesör ve öğrencilerin giydikleri özel başlık.	

...				
(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)				
Görüntüsel	Nesne	Deneysel düzeneği	Üretim ya da deney yapmak amacıyla uygun biçimde bir araya getirilen aygıt, araç ve gereçler topluluğu.	Türbanlı öğrencilerin üniversitede başını nasıl kapatacağı yönünde yapılan çalışma.
Dilsel	Sıfat	Bilimsel	Bilimle ilgili, bilime dayanan.	
Dilsel	Kavram	Çalışma	Bilimsel ve sanatsal amaçlı ürün.	
Dilsel	Kavram	Kaos	Evrenin düzene girmeden önceki biçimden yoksun, uyumsuz ve karışık durumu.	Türbanlı öğrencilerin üniversitede türbanın serbest bırakılmasıyla birlikte başını nasıl kapatacakları yönünde yapılan çalışmanın yarattığı kargaşa.
Dilsel	Kavram	Üniversite	Bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip, yüksek düzeyde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma ve yayın yapan fakülte, enstitü, yükseköğretim vb. kuruluş ve birimlerden oluşan öğretim kurumu.	Türbanlı öğrencilerin türbanlarıyla derse giremedikleri yükseköğretim kurumu.
Dilsel	Kavram	Başörtüsü	Kadınların saçlarını örtmek için kullandıkları örtü.	Siyasi ya da dini bir simge. İnancı gereği başını kapatan kadınların kullandıkları örtü.

Tablo 13: Karikatür 13'in Göstergibilimsel Çözümlemesi

Karikatür 13 – Göstergibilimsel Anlam:

2008 yılında iktidarın MHP'yle birlikte üniversitelerdeki türban yasağını kaldıracak anayasa değişikliği çalışmaları sırasında, Üniversitelerarası Kurul'un türban karşıtı bildirisi ve türbanın serbest olursa üniversitede nasıl bağlanacağı tartışmalarından ilham alan karikatür, üzerindeki cübbe ve kepten üniversitede bilim insanı olduğunu anladığımız birinin deney düzeneğiyle bir tür türban üretmesi üzerinden bu tartışmaları yerme gayretindedir. İnançları nedeniyle başını kapatan kadın öğrencilerin üniversiteye türbanlı girip giremeyeceği, girerse türbanını nasıl bağlayacağı konusunda yapılan bilimsel bir çalışma üzerinde gösterilen kurum deney düzeneğinin ucundaki kabın üzerinde yazdığından anladığımız gibi kaos üretmektedir. Hem insanların inançları nedeniyle yaptıkları tercihin bilimsel bir çalışmaya tabii tutulmasındaki ironinin hem de bu çalışmanın nihayetinde kaosa neden olacağının gösterilmesi, karikatürde iktidarın üniversitede türbanı serbest bırakacak anayasa değişikliğini destekleyici bir havayı egemen kılmaktadır.

Karikatür 14: Sabah – Şubat, 2008

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Görüntüsel	Nesne	Türban	İnce kumaştan yapılmış, başı sıkıca kavrayan bir tür baş örtüsü.	Siyasi ya da dini bir simge. İnancı gereği başını kapatan kadınların kullandıkları başörtüsü.
Görüntüsel	İnsan	Türbanlı kadın	İnancı gereği ya da siyasi bir simge olarak başını türbanla kapatan Müslüman bir kadın.	Kamusal alandaki türban yasağından muzdarip kadınları temsilen bir kişi.
Görüntüsel	Nesne	Poşu	Başa sarılan ipekten dokunmuş bir tür kumaş.	Kürt sorunu çerçevesinde yıllarca kimi özgürlükleri kısıtlanmış Kürt vatandaşları temsilen bir kişi.
Görüntüsel	İnsan	Poşulu erkek	Kürt bir vatandaş.	Kürt sorunu.
Görüntüsel	Nesne	Saz	Türk halk müziğinde kullanılan, gözdesi ağaçtan oyularak yapılmış, telli, uzun saplı çalgı.	Alevi sorunu çerçevesinde kimi hakları kısıtlanmış Alevi vatandaşları temsilen bir kişi.
Görüntüsel	İnsan	Elinde sazı olan erkek	Alevi bir vatandaş.	Alevi sorunu.
Görüntüsel	Sembol	Haç	Hıristiyanlığın sembolü sayılan ve birbirini dikey olarak kesen iki çizgiden oluşan biçim.	Devletin kendilerine yaklaşımıyla ilgili sorunları bulunan

...

Görüntüsel	İnsan	Boynunda haç olan erkek	Gayrimüslim bir vatandaş.	ülkedeki gayrimüslimleri (Hıristiyan) temsilen bir kişi. Azınlık sorunu.
Görüntüsel	İnsan	Başı açık kadın	Başı açık, kadın bir vatandaş.	Erkek şiddeti vb. sorunlardan muzdarip kadınları temsilen bir kişi. Kadına şiddet sorunu vb.
Görüntüsel	Sembol	Davud'un Kalkanı	Yahudiliğin sembolü sayılan ve altı köşe ve orta bölümden oluşan biçim.	Devletin kendilerine yaklaşımıyla ilgili sorunları bulunan ülkedeki gayrimüslimleri (Yahudi) temsilen bir kişi. Azınlık sorunu.
Görüntüsel	İnsan	Boynunda Davud'un Kalkanı olan erkek	Yahudi bir vatandaş.	
Görüntüsel	Nesne	Bandana	Başı değişik biçimlerde bağlamak amacıyla kullanılan büyük mendil.	Toplumun kendilerine bakışıyla ilgili sorunları bulunan Romanları temsilen bir kişi. Azınlık sorunu.
Görüntüsel	İnsan	Başında kırmızı bandana olan kadın	Roman bir vatandaş.	
Görüntüsel	Sembol	Gökkuşağı	Düşmekte olan yağmur damlacıklarında güneş ışınlarının kırılıp yansınmasıyla gökyüzünde oluşan yedi renkli, kemer biçimindeki görüntü.	Toplumsal cinsiyetin bakış açısıyla ötekileştirilmiş eşcinselleri temsilen bir kişi.
Görüntüsel	İnsan	Üzerindeki kıyafette gökkuşağı bayrağı bulunan erkek	Eşcinsel bir vatandaş.	Bir bayrak üzerinde bir araya getirilmesiyle eşcinsel toplumu temsil eden renkler. Azınlık sorunu.
Görüntüsel	Nesne	Masa/Gişe	İstasyon, sinema, banka, mağaza ve bazı giriş kapılarında bilet veya para alıp verilen, çoğu küçük pencere biçiminde olan yer.	Dinsel, etnik vb. özgürlükleriyle ilgili kısıtlamaları bulunan kesimlerin haklarına kavuşmak için

				yapılması gerekenleri beklemedikleri devlet kapısı.
Dilsel	Kavram	Kuyruk	Hayvanların çoğunda, gövdenin sonunda bulunan, omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ.	İnsanların sıra beklemek için art arda durarak oluşturduğu dizi.
Dilsel	Eylem	Beklemek	Bir iş oluncaya, biri gelinceye değin bir yerde kalmak, durmak.	Dinsel, etnik vb. özgürlükleriyle ilgili kısıtlamaları bulunan kesimlerin haklarına kavuşmak için devletin atacağı adımları bekleyişi.
Dilsel	Kavram	Özgürlük	Herhangi bir zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu.	

Tablo 14: Karikatür 14'ün Göstergibilimsel Çözümlemesi

Karikatür 14 – Göstergibilimsel Anlam:

Bu karikatürde Türkiye toplumu içerisinde çeşitli etnik, dini vb. kesime mensup insanların tercihleri nedeniyle toplum ve devletle yaşadığı özgürlük, hak temelindeki sorunları, bu kesimleri temsilen sembol, kıyafet vb. taşıyan birer kişiyle temsil edilerek art arda sıralanmış ve hepsi kendilerine verilecek özgürlüklerin kapısında sırasını beklerken resmedilmiştir. Haklarının teslim edilmesi için sırası gelen kişi türbanlı bir kadın nezdinde kamusal alanda türbanını kullanmak isteyen kadınlar olarak görünmektedir. Üniversitedeki türban yasağının anayasa değişikliğiyle aşılma istendiği döneme ait karikatür, bu değişiklikte uzun bir kuyrukta özgürlüğünün sırasını bekleyen türbanlı öğrencilere nihayet sıranın geldiğini müjdeleyerek iktidarın anayasadaki bu tasarrufuna meşruiyet kazandırmaktadır. Özgürlükleriyle devlet arasında uzun soluklu sorunlar bulunan diğer kesimlerle birlikte gösterilen türbanlı kadınların başı kapalı üniversiteye girememe sorunu bu değişikliğe iktidar lehinde rıza toplamaktadır.

Karikatür 15: Sabah – Şubat, 2008

Gösterge Türü	Gösterge	Gösteren	Gösterilen	Yan Anlam
Görüntüsel	İnsan	Türbanlı kadın	İnancı gereği ya da siyasi bir simge olarak başını türbanla kapatan Müslüman bir kadın.	Kamusal alandaki türban yasağı nedeniyle üniversiteye giremeyen öğrenci.
Görüntüsel	Nesne	Engel	Herhangi bir yolu kapamak için konulan nesne, bariyer.	Türbanıyla üniversiteye giremeyen öğrencilerin önündeki yasal engel.
Görüntüsel	Nesne	Türban	İnce kumaştan yapılmış, başı sıkıca kavrayan bir tür baş örtüsü.	Siyasi ya da dini bir simge. İnancı gereği başını kapatan kadınların kullandıkları başörtüsü.
Belirtisel	Vücut hareketi	Havaya zıplayarak bir ayağı ileri doğru uzatmak.	Aşmak	Üniversitedeki türban yasağını aşmak.
Dilsel	Kurum	Meclis	Türkiye Büyük Millet Meclisi	Türbanlı öğrencilerin üniversiteye türbanlarıyla girmelerinin önündeki kurumsal, yasal engeller ve üniversite eğitiminin bu engeller dolayısıyla söz
Dilsel	Kurum	YÖK	Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı	
Dilsel	Kavram	Rektör	Üniversitenin tüzel kişiliğini temsil eden, yönetimden, eğitim ve öğretimin düzenli yürütülmesinden sorumlu profesör.	

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Dilsel	Kavram	Keyif	Yolsuz ve kural dışı istek.	konusu öğrenciler için zorlaşması.
Dilsel	Kavram	Kademe	Aşama, basamak.	
Dilsel	Kavram	Eğitim	Yeni kuşakların, toplum yaşayışında yerlerini almak için hazırlanırken gerekli bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliği.	

Tablo 15: Karikatür 15'in Gösterebilimsel Çözümlemesi

Karikatür 15 – Gösterebilimsel Anlam:

Türbanlı bir üniversite öğrencisinin üniversiteye türbanıyla girebilmesi için önündeki engellerin gösterildiği karikatürde, Meclis ve YÖK'ten kaynaklı engeller aşıldığı halde rektörlerin uygulamaları nedeniyle türbanlı öğrencinin karşısında bir engelin daha bulunduğu anlatılmıştır. Kimi üniversitelerde rektörlerin yasal olarak yasak olduğu gerekçesiyle türbanlı öğrencilerin üniversiteye girişini engellemesi rektörün keyfi uygulaması değerlendirilmesiyle ele alınmıştır. Kamusal alanda türbanı yasaklayan yasanın sonucu, rektörlerin şahsi tercihi gibi gösterilmiştir.

8. Sonuç

Medya, kitleleri hedefleyen doğası nedeniyle iktidarlar tarafından hedeflenen bir mecra, çoğu zaman sahip olunan erkin süresine karar veren bir mekanizma olarak, üzerine aldığı “dördüncü kuvvet” niteliğiyle varlık göstermiştir. Başta siyasi iktidarlar olmak üzere her türden iktidar odağının devamlılığını sağlamak adına kitleler üzerinde yeniden üretilmesi gereken rıza, aynı anda en fazla insana ulaşma olanağını mümkün kılan medya tarafından, onun en yaygın ürünleri vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Kitle iletişim araçlarının üstlendiği vazifeler arasında gösterilen bilgi verme, siyasal sürece katılma, denetleme, kamuoyu oluşturma, eğlendirme gibi işlevlerin mevcudiyeti, geri planda bunların iktidarı/gücü elinde bulunduranların lehine üretilen rızanın neresinde konumlandığı sorusuna da hayat vermektedir.

Medya ürünlerinin içeriği biçimlenirken tercih edilen taraf, her alanda muktedir olan siyasal iktidarın hegemonyasının inşa sürecinde belirleyicidir. İktidarın yapısındaki hegemonik karakter içeriklere doğrudan nüfuz etmekte, gerçekliği bükerek muhatabı bulunan kitleler üzerinde yönlendirici, ikna edici etkide bulunmaktadır.

İktidarın sahip olduğu hegemonyayı güçlendirip devamlılığını sağlarken kat ettiği yolda yoğun olarak kullandığı medya ürünlerinden biri de günlük gazete karikatürüdür. Gündemden alınan ilhamla konu edindiği olayları kimi zaman yazıyla desteklenmiş çizgilerle anlatan karikatür, gazetelerde fiziksel olarak kendisine ayrılan yerle kıyaslanamayacak etkiye sahiptir. Sonu gelmeyen haberler, sayfalar dolusu yorumlar ve çarpıcı fotoğrafların ele aldığı meseleleri tek bir kareyle toparlayarak abartma sanatının olanaklarından da aldığı yardımla karikatüristin tercih ettiği tarafta anlam üreten çizgiler, bugün geldiğimiz noktada gazetelerin vazgeçilmez köşeleri arasındaki yerini

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

almış bulunmaktadır. Günlük gazeteler sayfalarındaki köşe yazarlarıyla bilindiği kadar ağırladığı karikatüristlerle de anılmaktadır. Muhteviyatı yalnızca bu türden oluşan ve satış rakamı azımsanmayacak seviyede olan dergilerin varlığı da karikatüre duyulan ilginin kanıtı arasında gösterilebilir.

Sözün etkisiyle, yazının gücüyle ifade edilemeyen ya da bundan kaçınılan düşünceler karikatürün cesur karakterinde kendine yer bulabilmektedir. Başta görüntüsel olmak üzere, dilsel, belirtisel ve simgesel göstergeler aracılığıyla anlam yeniden üretilmekte, biçimlendirilerek farklı ideolojik kalıpların düşünsel şeklini almaktadır.

Her ne kadar iktidar seçkinlerine karşı muhalif bir kimliğe sahip olduğu düşünülse ve bu düşüncede ekseriyetle haklı olursa da, karikatürün de iktidarlar için rızanın üretimi ve hegemonyanın kurulup devam ettirilmesindeki önemi görmezden gelinemez. Hükümetleri eleştiren ya da onların politikalarını destekleyen gazete karikatürleri diğer medya ürünlerinin yarattığı etkiyi aşarak tek başına tartışma hatta son yıllarda sık rastladığımız gibi dava konusu edilebilmektedir. Muktedirlerin öfkelerini toplayabilen karikatür, anlam coğrafyasında durduğu yere göre takdirine de mazhar olabilmektedir.

Bu çalışmada karikatürün eleştirel doğasından ziyade iktidarlar için rızanın üretimi ve hegemonyalarının pekiştirilmesinde nasıl kullanıldığı, iktidarı/gücü elinde bulunduranların ürettikleri politikaları destekleyici içerikte anlam üretiminde de buldukları ortaya konulmaya çalışılmıştır. AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki 60. hükümet döneminde (29.08.2007 / 06.07.2011), Sabah gazetesinin ilk sayfasındaki Bizimcity köşesinde yayımlanan, Karikatürist Salih Memecan'a ait karikatürlerden belirlenen üç başlığı konu edinen karikatürlerdeki anlam üretiminin hükümeti destekleyici niteliğinden ödün vermediği sonucuna ulaşılması çalışmanın hipotezini desteklemiştir.

Birinci başlıkta ele alınan ve “2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği referandumu”nu konu edinen, referandum tarihinden yaklaşık bir buçuk ay önceki sürede (1 Ağustos – 12 Eylül 2010 tarihleri arasında) yayımlanan toplam beş adet karikatürde, hükümet tarafından değiştirilmeye çalışılan askeri darbe döneminden kalma 12 Eylül Anayasası olduğu bilhassa öne çıkarılmıştır. Yapılmak istenenin askeri vesayetin etkisinden kurtulmuş ve tüm halkın yararını gözeten bir anayasa olduğu vurgusu, söz konusu dönemdeki karikatürlerin içeriğinde sıkça görülmektedir. Anayasanın değiştirilen maddelerinin oylanacağı referandumda kullanılacak “Evet” ve “Hayır” oyları üzerinden yapılan ayırmada, “Hayır” oyu kullanacak kesimlerin kendilerine verdiği bu zarar anlaşılabilir bir tavır niteliğiyle ele alınmıştır. 12 Eylül darbecilerinin de dâhil edildiği karikatürler, hükümetin anayasa değişikliğini savunurken sıkça kullandığı “12 Eylül darbesinin sorumlularının yargılanmasını engelleyen geçici 15. maddenin kaldırılması” durumu karikatürlerde de işlenerek, bu referandumda olumsuz oy vermektense askeri darbenin desteklendiği manasının çıkarılacağı sonucuna varılmıştır. Karikatürlerde, hükümetin bu icraatını desteklemeyen muhalif seslerin gayesinin sivil bir anayasa değil, Başbakan Erdoğan ve AKP hükümetini yıpratmak olduğu, iktidarın bu ideolojik saldırılar karşısında zorlukla halkın yararına bir anayasa değişikliğinde ısrar ettiği mesajı etkilidir. Ayrıca “Hayır”cı kesimin derin devletle ilişkisinin kurulduğu içeriğe de rastlanmıştır. İktidar karşıtı oy kullanacak sendika işçilerinin asıl düşüncesinin de “Evet” oyu vermek yönünde olduğu, karikatürlerin

...

(akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

eriştiği kanaatler arasındadır. Bu başlık altında çözümlenen karikatürlerin tamamında iktidar söylemini destekleyen, anayasada değiştirilmek istenen maddelerin getireceği faydaları hükümetin tavrı doğrultusunda konu edinen ve muhalefeti salt iktidarı yıpratmak için muhalif davrandığı yönünde itham eden bir yaklaşım tespit edilmiştir. Referandumla konu edilen anayasa değişikliğine kitleleri ikna etme gayreti, Başbakan ve hükümet sözcüleriyle koşut olarak söz konusu karikatürler üzerinden de yürütülmüştür.

Karikatürlerin ayrıldığı ikinci başlık “Ergenekon davası” olarak belirlenmiştir. Bu davayı konu edinen karikatürler arasından Ergenekon terör örgütünün devamını sağlamak amacıyla örgütün varlığının bilinçli olarak reddedilip gizlenmeye çalışıldığı; hazırlanan iddianamenin ve davanın önemsizleştirilme gayreti içinde bulunduğu mesajını veren karikatürler göstergebilimsel çözümlemeye tabi tutulmuştur. Toplamda beş adet karikatürün incelendiği başlıkta örgütle ilgili AKP hükümeti döneminde başlatılan soruşturma ve açılan davanın muhalefet ve bir kısım medya tarafından üzerinin örtülmeye çalışıldığı, Türkiye için çok önemli bir davanın önemsizleştirildiği anlatılmak istenmiştir. Karikatürlerin tamamında Ergenekon terör örgütünün varlığının açıkça ortada olduğu vurgulanırken, çıkarları sarsılan çevrelerin bunun anlaşılması için çaba harcadığı, bir terör örgütünün yargılanmasını devlet karşısındaki derin nüfuzlarını kaybetmemek için istemedikleri yönünde anlam inşa edilmiştir. İktidara muhalif isimlerin bu dava kapsamında gözaltına alınıp tutuklanması, hükümet karşıtı kimi kurumların başındaki kişilerin de davaya dahil edilmesi ve açıkça belirtilmese de yapılan açıklamalardan, yargılananlar ve hükümet arasındaki ideolojik yanlılık arasındaki farklılıktan hükümetin de davanın bir tarafı olması nedeniyle Ergenekon konulu karikatürlerin meseleyi iktidarın durduğu yerden yorumladığı sonucuna varılmıştır.

Son konu başlığımız Cumhuriyet’in geçmişi kadar eski “türban sorunu”na ayrılmıştır. Türbanlı öğrencilerin üniversiteye girme yasağını, türbanın kamusal alanda yasak olmasını, yargının türban yasağını sürdüren kararlarını, CHP’nin 2008 yılında başlattığı ve “çarşaf açılımı” olarak tabir edilen çarşafli kadınlara parti rozeti takma eylemini ve ana muhalefet partisi olarak kamusal alanda türban yasağını destekleyen düşüncelerini ele alan beş adet karikatür çözümlenmiştir. Karikatürlerde oluşan anlamdan çıkarılacak en kesin tavır, kamusal alanda ve üniversitelerde türbanın yasaklı durumunun bir özgürlük/demokrasi sorunu olarak görülmesidir. Türbanıyla üniversite eğitimi almak isteyen ve bu isteğinde ısrar eden kız öğrencilerin mağduriyetinin sıkça işlendiği belirlenmiştir. CHP’nin çarşafli kadınları rozet takarak törenle parti üyesi yapması, türban konusundaki ılımlı yaklaşımı karikatürize edilirken bu kararının arkasında oy kaygısının bulunduğu, türbanlı kadınların partiye vereceği oylar için böyle bir açılımın yapıldığı resmedilmiştir. Muhalefetin türban ve çarşafli ilgili attığı adımların altı samimiyetsizlik çizgisiyle belirginleştirilmiştir. Kamusal alanda türbana serbestlik getirilmesi durumunda kadınların başını nasıl kapatacağı yönündeki tartışmalar dayatma olarak değerlendirilmiş ve herkesin istediği biçimde başını kapatabileceği, tarif edilmiş bir kapanmanın aynı yasakçı zihniyetin ürünü olduğu mesajı verilmiştir. Yüksek yargının mevcut türban yasağının devam etmesi yönünde aldığı kararlar ise adaletin aldığı bir yara, dahası, adaletsizlik olarak çizilmiştir.

Günlük gazetelerde yer alan ve ömrü çoğunca gazetenin ömrüyle sınırlı olan karikatürlerin inşa ettikleri anlam evreninin zihinlerde biriktirdiği etki, günlerle kıyaslanamayacak bir zaman

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

coğrafyasına hükmetmektedir. Bir bakışlık çerçeve içindeki çizgi dünyası, ne hakkında ve nasıl düşünmemize karar verme arzusundaki iktidarların hegemonyalarının devamlılığına boyundan daha büyük bir alanın olanaklarını açmaktadır.

Medya ürünleri üzerinden yapılan okumalara günlük gazete karikatürü çerçevesinde mütevazı bir katkıda bulunan ve karikatürün iktidar yanlı okumasını yapan bu çalışma, sözün kullanılmadığı yerde görsel göstergelerin sınırsızlığından faydalanarak kimi zaman sözden daha etkili anlam üreten gazete karikatürünün yapabileceği eylemleri aralamıştır. Karikatürün ışıttığı göstergelerin saklı kalmış gölgesinde farklı akademik çalışmaların ortaya çıkaracağı daha çok fazla örgütlü anlamın bulunduğu kuşkusuzdur.

KAYNAKÇA

- ALTHUSSER, Louis (2003). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, çev. Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları.
- BARRETT, Michéle (2004). Marx'tan Foucault'ya İdeoloji, İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- BENNETT, Lance W. (2000). Politik İllüzyon ve Medya, çev. Seyfi Say, İstanbul: Nehir Yayınları.
- CHOMSKY, Noam (1999). Medya Gerçeği, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Tümzamanlar Yayıncılık.
- CURRAN, James (2002). "Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme", Medya, Kültür, Siyaset içinde, der. Süleyman İrvan, Ankara: Alp Yayınevi.
- ÇEBİ, Murat Sadullah (2002). Haberi Anlamak, Ankara: Gazi Kitabevi.
- ÇEVİKER, Turgut (1986). Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü – I, İstanbul: Adam Yayınları.
- ÇEVİKER, Turgut (2010). Karikatürkiye – Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-2008, İstanbul: NTV Yayınları.
- DEMİROVİC, Alex (2012). "Hegemonya ve İktidarın Analizi", Felsefelogos Dergisi, Sayı 44, Ocak.
- DEVİRAN, Yusuf (2010). Haber Söylem İdeoloji, İstanbul: Başlık Yayınları.
- DUMÉNIL, Gérard, LÖWY, Michael, RENAULT, Emmanuel (2012). Marksizmin 100 Kavramı, çev. Gözde Orhan, İstanbul: Yordam Kitap.
- DURSUN, Çiler (2003). "Haber ve Habercilik / Gazetecilik Üzerine Düşünmek", Gazetecilik ve Habercilik içinde, (der) Sevda Alankuş, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- EDGAR, Andrew, SEDGWICK, Peter (2007). Kültürel Kuramda Anahtar Kavramlar Sözlüğü, çev. Mesut Kardeşhan, İstanbul: Açılım Kitap.
- ERDOĞAN, İrfan; ALEMDAR, Korkmaz (2005). Öteki Kuram, Ankara: Erk Yayınları.
- GRAMSCI, Antonio (2009). Hapishane Defterleri, çev. Kenan Somer, Ankara: Aşına Kitaplar.
- GÖKSEL, Erhan (2008). "Gramsci'ye Giriş ya da 'Hapishane Defterleri'ni Okumak", Antonio Gramsci "Hapishane Defterleri", 2009 içinde, Ankara: Aşına Kitaplar.
- HALL, Stuart (2002). "İdeoloji ve İletişim Kuramı", Medya, Kültür, Siyaset içinde, çev. Ahmet Gürata, der. Süleyman İrvan, Ankara: Alp Yayınevi.
- HALL, Stuart (2005a). "Kültür, Medya ve 'İdeolojik Etki'", Medya, İktidar, İdeoloji içinde, (der ve çev) Mehmet Küçük, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- HALL, Stuart (2005b). "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü", Medya, İktidar, İdeoloji içinde, (der ve çev) Mehmet Küçük, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- HEYWOOD, Andrew (2007). Siyasi İdeolojiler, çev. Ahmet Kemal Bayram, Özgür Tüfekçi, Hüsamettin İnaç, Şeyma Akın, Buğra Kalkan, Ankara: Adres Yayınları.
- IVES, Peter (2011). Gramsci'de Dil ve Hegemonya, çev. Ekrem Ekici, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- HARRIS, Laurence, KIERNAN, V. G., MILIBAND, Ralph (2002). Marksist Düşünce Sözlüğü, der. Mete Tunçay, İstanbul: İletişim Yayınları.
- İNAL, Ayşe (1996). Haberi Okumak, İstanbul: Temuçin Yayınları.
- MARDİN, Şerif (2010). İdeoloji, İstanbul: İletişim Yayınları.
- McLELLAN, David (2009). İdeoloji, çev. Barış Yıldırım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

- MUTLU, Erol (2012). İletişim Sözlüğü, Ankara: Sofos Yayınları.
ÖZER, Atila (2007). Karikatür Yazıları, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
RANSOME, Paul (2011). Antonio Gramsci - Yeni Bir Giriş, Ankara: Dipnot Yayınları.
REESE, Stephen D., SHOEMAKER, Pamela (2002). “İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi”, Medya, Kültür, Siyaset içinde, der. Süleyman İrvan, Ankara: Alp Yayınevi.
SAYBAŞILI, Kemal (1999). Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar, Ankara: Doruk Yayınları.
SCHILLER, Herbert (1993). Zihin Yönlendirenler, çev. Cevdet Cerit, İstanbul: Pınar Yayınları.
THOMAS, Peter D. (2013). “Gramsci’de Diyalektik Hegemonya”, Felsefelogos Dergisi, Sayı 48, Ocak.
VAN DIJK, Teun A. (2007). “Medya İçerikleri: Bir Söylem Olarak Haberin Disiplinler Arası Çözümlemesi”, Medya Metinlerini Çözümlemek içinde, der. Gülseren Şendur Atabek ve Ümit Atabek, Ankara: Siyasal Kitabevi.
YAYLA, Atilla (2004). Siyasi Düşünce Sözlüğü, Ankara: Adres Yayınları.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki ve dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Danışmanlığı için Prof. Dr. Murat Sadullah ÇEBİ’ye teşekkür ederim.

Etik Kurul Kararı: Bu araştırma, Etik Kurul Kararı gerektiren makaleler arasında yer almamaktadır.